

Ռ. ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ

ՀՈՏԵՐԻ ԱՀԱԲԵԿԻՉԸ

89.995
9-13

ՊԵՏՅՐԱՏ ◻ 1936 ◻ ՅԵՐԵՎԱՆ

891.995
Գ-13
ԱԿ.

Ռ. ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ

ՀՈՏԵՐԻ ԱՀԱՐԵԿԻԶԸ

ԶՐՈՒՅՑ ԱՌՅՈՒԾԻ ՄԱՍԻՆ

Եկամուտի վ. ճանաչման

ԳԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՏԵՐԵՎԱՆ
■ 1986

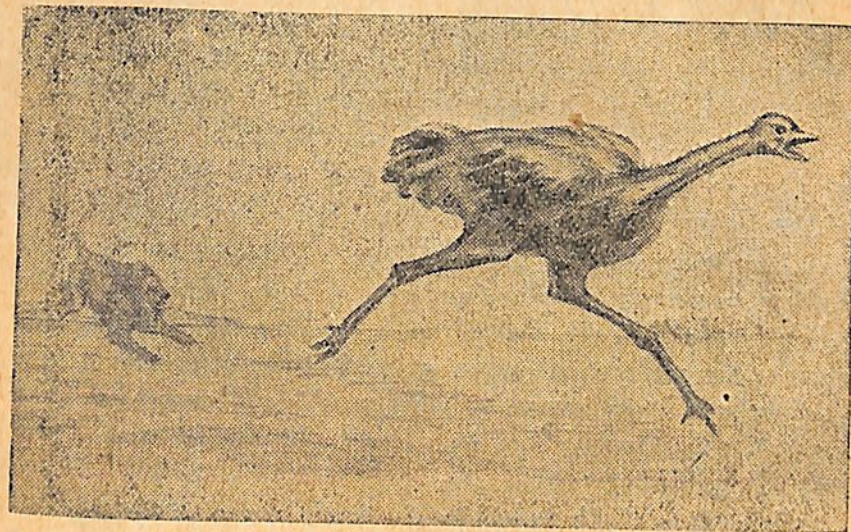
Խմբագրեց Հ. Պետրոսյան
Տեխ. խմբ.
Սրբագրիչ Հ. Դուրյանյան

77

Պետրոսյանի տպարան
Դրամիլիտի լիազոր. վ. 254,
Պոստեր 1371, Հրատ. 3572, Տիրամ 4000

1122
37

Լայնատարած ավազոտ անապատը փոխած եր ա-
րևի այրող ճառագայթների տակ: Հորիզոնը ծածկվել
եր ինչ-Վոր դժուր ավազոտ մշուշով: Անապատը նման եր
ծովի՝ կարմրադեղնավուն անհանգիստ ծովի: Լուռ եր
չորս կողմը. վոչ մի կյանք. յերբեմն միայն, այս կամ
այն տեղից դուրս եր ցցվում ստորերկրյա բնակիչ-մի-
ջատը, մողեսը կամ մի ուրիշ կենդանի. արևի այրող
ճառագայթներից, հեղձուցիչ ողից խուսափելով՝ նո-
րից ներս ելին քաշվում, թաղնվում ստորերկրյա բնա-
կարանում:

Անեղը անապատը յերբեմն կենդանություն եր առ-
նում, յերբ պատահաբար տափաստանից ավազների մեջ
եր ընկնում առյուծի ճիրաններից հաղիվ ազատված
ջայլամը կամ անտիլոպը (այծյամը):

Մի անգամ, յերբ անապատում սովորական լուսթյունն
եր տիրում, հորիզոնի վրա ինչ-վոր դորշ բան յերևաց,
կապտավուն յերկնքի Փոնի վրա հայտնվեց մի կետ,
վոր քանի գնում՝ աճում, մեծանում եր և մոտենում:
Կետը դարձավ յերկար շարժուն գորշ գիծ, վորը ոճաձև
ձգվում եր առաջ: Մեռելային լուսթյունը հանկարծ
խանդարվեց հեռվից հնչող զանգուլակների միալար
յերգով: Անապատն աշխուժացավ:

Դլինգը... դլինգը... դլա՛նգը... դլո՛նք...
դլա՛նգ... Սվեյի ուժեղ և ուժեղ եյին հնչում այդ
հնչյունները՝ կենդանություն տալով անապատին:

Հեռվում յերևաց քարավանը: Անապատի հավերժ
եյին՝ ուղտերը բեռնավորված, հեծյալները մեջքնե-
րին՝ քայլում եյին հանգիստ և համաչափ քայլերով,
առանց շտապելու, հպարտ ու վեհանձն: Անապատը չեք
վախեցնում այդ տոկուն, անվրդով, դիմացկուն կեն-
դանիներին: Առանց ջրի ու սննդի նրանք որերով կա-
րող են դիմանալ:

Ուղտերը չեյին տրտնջում. համբերությամբ կրում
եյին մեջքի վրա բարձած ծանրությունը, դիմանում
յերկար ճանապարհորդության. նրանք վարժվել եյին
դրան: Նրանց վրա նստած եյին, ուղտից վոչ պակաս
սառնասիրտ, անվրդով՝ արար-վաճառականները:

Բացի արարներից կային և մի քանի յեվրոպացի-
ներ: Սրանց ուղտերն էլ ծանրաբեռնված էին. բացի
սննդամթերքից նրանք վերցրել եյին իրենց հետ ծա-
լովի վրաններ, կոլեկցիաների համար արկղներ, ան-
հրաժեշտ պարագաներ և զանազան դիտողական գոր-
ծիքներ:

Չորս յեվրոպացիներից յերկուսն անգլիացիներ և-
յին, յերկուսը՝ ուսաներ: Բոլորի գլխին էլ անգլիական
գլխարկ եր, վոր կարող եր լավ պաշտպանել գլուխն
արևի ճառագայթներից:

Կայտառ արաբական ձի հեծած, քարավանի առջև
սրբնթաց այս ու այն կողմ եր ուղղում իր նժույգը
սեահեր բեզուինը՝ անապատի մշտական բնակիչը:

Նա քարավանի ուղեկիցն եր: Ամեն մի շավիղ, ավադ-
ներով ծածկված, ամեն մի քողարկված ճանապարհ, ծա-
նոթ եր նրան. նա քարավանը տանում եր այնպիսի
ճանապարհներով, վոր միջավայրին անծանոթ մարդը
վոչինչ չեր կարող տեսնել. բեզուինը կարծես զգում
եր ուղղությունը՝ և չեր սխալվում: Կայտառ նժույգը
խաղաղնելով՝ նա սլանում եր առաջ, յերբեմն մի վայր-
կյան կանգ առնում, սրատես աչքերով լավ հետազո-
տում շրջապատը, ավադաւանները, վորտեղում իսկական
ուղին կամ հանգստյան հարմար մի վայր, ռազիս:

Յեվ քարավանը հետ չեր մնում. ուղտերը համա-
չափ քայլում եյին առաջ, բեզուինի բռնած ուղղու-
թյամբ, բայց սպասած ռազիսը չկար ու չկար: Ժամ-
րորդներն արդեն սկսում եյին անհանգստանալ, դժգոհել
և հուզվում եյին անհամբերությունից: Նրանք շատ և-
յին վախենում հանկարծ անապատի սոսկալի քամու-
սամումի գոհը դառնալուց:

Հանկարծ կանգ առավ առաջնորդ բեզուինը. նրա
սրատես աչքերը կարծես հեռվում մի բան նկատեցին.
նրա ձին ասես ավելի աշխուժացավ: Բեզուինը շտա-
պեց դեպի քարավանը, մոտեցավ ճանապարհորդներից
մեկին և ասաց արաբերեն.

— Միտար Թոմասը թող գոհ լինի: Ուղեկիցդ ճիշտ

ճանապարհի վրա յե, այս ավազները շատ լավ ծանոթ են: Շուտով անապատը կ'իսկալի կանաչներով, իհարկե կենսաբար չուրն ել կզովացնի մեր տանջված մարմինները: Ոազիսից այն կողմը յերկար չե անապատը. կանցնենք տափաստանով, ապա... հեռու չենք լինի նաև սրբազան Նեղոսից:

Միստր Թոմասն իր կյանքում շատ եր ճանապարհորդել: Քիչ չեր յեղել Աֆրիկայում, բայց անապատային այս մասում առաջին անգամն եր լինում: Նա շատ բան եր լսել բեդուինների մասին, հանդիպումներ եր ունեցել նրանց հետ, սակայն այնքան ել լավ տպավորութիւններ չեր ստացել: Չնայած դրան, քարավառնի առաջնորդ ընտրելիս՝ նա կանգ առավ Սելիմի վրա. լսել եր նրա մասին՝ վորպէս լավ առաջնորդի:

Առայժմ Սելիմը բարեխիղճ եր, վոչ մի կասկածն առիթ չեր տալիս: Այնուամենայնիվ Միստր Թոմասն ուղեց ստուգել Սելիմին և զգուշութամբ դիմեց ընկերոջը.

— Իման Պետրովիչ, նայեցե՛ք խնդրեմ, ի՞նչ եւ ասում կողմնացույցն ու քարտեզը: Դուք հետեո՞ւմ եք մեր աշխարհագրական դրության, մեր ընթացքին: Պիտե՞ք՝ վորտեղ ենք այժմ: Սելիմն ասում ե, թե շուտով ոազիսին պիտի հասնենք, և այդ կլինի վերջուտով ոազիսին պիտի հասնենք, և այդ կլինի վերջուտով, և մեր առջև կլինի Նեղոսը: Ի՞նչ ե ձեր կարծիքը:

Իման Պետրովիչը մինչ այդ բաղմած եր ուղտի վրա և իր դիտողութիւններն եր դրանցում: Նա Սելիմի բնակիչ եր, N համալսարանի դոցենտ, շատ լավ վորսորդ, տոկուն մարդ, հաղթանդամ, ուժեղ մարմնով, ի բնե ծնված սպորտսմեն—ճանապարհորդ (ինչպէս ինքն եր իր մասին ասում): Իման Պետրովիչն անմիջապէս կանգնեցրեց իր ուղտը, կաշվե տուփից հանեց ինչվոր գործիքներ և սկսեց տեղի աշխարհագրական գրութիւնը վորոչեւ՝ ցանազան հաշիվներ անելով, կան գրութիւնը վորոչեւ՝ ցանազան հաշիվներ անելով, ապա նայելով կողմնացույցին, քարտեզի վրա մասն ապա ու այն կողմ շարժելով՝ ասաց.

— Միստր Թոմաս, Սելիմը չի սխալվում: Տառ կիւմետը դեպի հարավ-արեւելք, հենց միշտ մեր բռնած ուղղութամբ, կլինի ոազիս, այն մեծ ոազիսը՝ սովորախիտ արմավենիներով և սառը ջրով: Ոազիսը նշանակված ե քարտեզի վրա: Անապաման հենց այնտեղ կիջեանենք:

Բեդուինը յուռ, կարծես մի քիչ հեղնանքով, հետեւում եր իման Պետրովիչի բոլոր գործողութիւններին. նրա աչքերը կարծես ասում եյին. «Յես քո դործիքներից լավ գիտեմ՝ ի՞նչ կա և ի՞նչ չկա այս անապատում»: Բեդուինը բան չասաց, յերբ միստր Թոմասը հաղորդեց նրան իման Պետրովիչի դիտողութիւնների արդիւնքները. նա անմիջապէս մտրակեց ձիուն ու շտապեց առաջ. ձին արագացրեց ընթացքը. նա զգում եր, վոր կերն ու ջուրը մոտիկ են. խաղում եր մերթ հանդիստ, մերթ վազում կատաղի, բարձրանում յետեւի վոտքերի վրա:

Ուղտերն ել ավելի զգաստացան. սկսեցին ավելի արագ քայլել. բոլորն ել գովարար ոազիսը մոտ զգարով՝ շտապում եյին:

ՏՈՒԱՐԵԳՆԵՐ

Բայց մի անակնկալ դեպք քիչ մնաց բոլորովին խանդարեւ հանգստութիւնը:

Քարավանը դանդաղ շարժվում եր հարթ անապատով: Հեռվում յերեացին անապատի բարձունքները, այսպէս կոչված՝ խամադները— տափակ և հարթ գագաթներով. խամադների շնորհիվ հորիզոնը վորոշ տեղերում ճամբորդների աչքերից ծածկվեց:

խամադներից մի քանիսը քարավանի յետեւ եյին մնացել, յերբ ուղտերն անսովոր շարժումներով ճամբորդների ուղղութիւնը դրավեցին: Ուղտավարներն անմիջապէս կանգնեցրին ուղտերը, հավաքվեցին մի տեղ, սարսափած դեմքերով խորհրդակցում եյին: Նրանցից մի քանիսը բարձրացան ուղտերի վրա, վորպէսզի ավելի հեռուն նայեն:

Քարավանին վտանգ եր սպառնում, բոլորն ել զգում էին այդ: Հրացան վերցնելով՝ ամեն մեկն իր համար հարմար դիրք եր վորոնում: Վորոշեցին առաջ չքնալ, մինչև լավ չստուգեն սպառնացող վտանգը: Շատ էյին խանդարում խամազները: Յեվրոպացիները հրացանները պահում էին պատրաստ: Միտոր թոմասը, բացի հրացանից, ուներ նաև յերկու ատրճանակ: Նա իր ուղտն անվախ քչեց առաջ, մյուս յեվրոպացիներն ել հետևեցին նրան:

Սելիմը, վոր առաջ եր վազել ուղտերի անհանգըստության պատճառն ստուգելու համար, շուտով վերադարձավ, մի քանի բան ասաց ուղտավարներին, ապա մտաեցավ միտոր թոմասին: Աներկյուղ յեղանակով նա հաղորդեց.

— Թո՛ղ միտոր թոմասն այնքան ել չանհանգստանա. թեև նրանք են, բայց մենք շատվոր ենք:

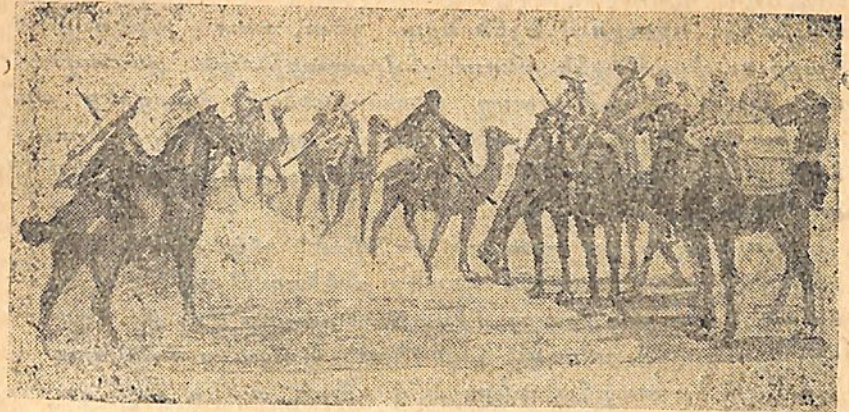
— Ովքե՞ր են,— զարմացած հարցրեց միտոր թոմասը:

— Իհարկե, տուարեզները—անապատի ավազակները: Նրանց հայտնվելը բարի բան չի դուշակում. կամ մեզ պիտի վնասեն, կամ մենք լավ դաս կտանք նրանց. յես գերադասում եմ յերկրորդը: Մի՛տոր թոմաս, դուք լավ հրացաններ ունեք, տվե՛ք մի քանիսը մերոնց: Միտոր թոմասը զգալով վտանգի լրջությունը, անմիջապես յերկու հրացան տվեց Սելիմին:

Թշնամին վաղուց եր նկատել քարավանը և հետապնդում եր. ինչպես յերևում ե՝ շտապում էին հասնեն քարավանին նախ քան նրա ոսղիս մտնելը:

Ուղտերը մոտ գգալով թշնամուն՝ այս ու այն կողմ ընկան, հաջողվեց բոլորին մի տեղ հավաքել և զսպել: Զինվածներն առաջ անցան, առաջին շարքում էյին միտոր թոմասը, իվան Պետրովիչը:

Վերջապես խամազների յետևից, անապատի ավազների վրա յերևացին հեծյալները: Բոլորն ել ուղտերի վրա էյին: Չորս հոգի էյին, յերկուսն սպիտակ ուղտերի վրա:

Ուղտերն արագ վազում էին դեպի քարավանը: Այժմ ճամբորդները բոլորը հասկացան, վոր անկոչ հյուրերը տուարեզներն էյին: Մի ձեռին վահանն եր, մյուս ձեռին նիզակն՝ առաջ ուղղած, ուսին ել կայծրարի հրացան: Այսպես գինված՝ սկզբում նրանք շատ համարձակ և արագ ուղղեցին իրենց ուղտերը դեպի քարավանը, բայց հազիվ մոտենալով՝ տեսան հրացանները պատրաստ ճամբորդներին և նրանց մեջ՝ մի քանի համարձակ յեվրոպացիներ. կանգ առան, ուղտերը յետ-յետ քաշեցին: Չէյին սպասում, վոր կհանդիպեն լավ գինված մարդկանց: Միտոր թոմասի անվախ ու համառ հայացքը մեղմացրեց տուարեզների ազդման վոգետությունը: Հակառակորդները լուռ նայում էյին իրար, վոտից գլուխ չափում, վոչ վոք չեր ուտում առաջինը հարձակվել:

Առաջնորդ տուարեզը նիզակն իջեցրեց, ձեռքը տարավ ճակատին և ի նշան վողջույնի ու հարգանքի՝ գլուխը խոնարհեց: Խաղաղության նշան եր: Միտոր թոմասն ու մյուս գինակցներն ել հրացաններն իջեցրին: Տուարեզը մոտենալով միտոր թոմասին՝ տվեց նրան ինչ-վոր չոր բույսերի փունջ և իր լեզվով վողջունեց յեվրոպացուն: Միտոր թոմասն ել սիրալիք խոսքեր ասաց նրան, նույնիսկ արարերեն վողջունեց: Տուարեզը լսելով արարական ծանոթ խոսքերը՝ ավելի ևս մեղ-

մայրաքաղաք: Տուարեգները բարեկամարար վողջունեցին Սելիմին, զրուցում եյին նրա հետ, ըստ յերեւոյթին հարց ու փորձ եյին անում յեվրոպացիներին քարավանի մասին: Միստր Թոմասը տուարեգներին հարցրեց մոտակա տաղիւսների մասին. նրանց ցուցումները ճշտում եյին Իվան Պետրովիչի դիտողություններն ու Սելիմի ասածները:

Տուարեգները զրուցի բռնված՝ մի քիչ ուղեկցեցին քարավանին: Թեև նրանց ընկերությունն այնքան ել ցանկալի չէր, բայց միստր Թոմասը վող մի դժգոհություն չհայտնելով հանդերձ՝ գրպանում պատրաստ զահում եր ատրճանակը: Ո՞վ գիտե, ամեն ինչ կարող եր պատահել: Տուարեգներին դժվար եր հավատալ, նրանք ամեն բոլոր խաղաղ հյուրերից կարող եյին անմիջապէս կատաղի ավազակների փոխվել: Բայց անվախ տուարեգը հարգել գիտե քաջությունը, մի գուցե այդ եր պատճառը, վոր այս անգամ նրանք չեղվեցին այդ եր պատճառը, վոր այս անգամ նրանք չեղվեցին իրենց իսկական նպատակից: Քարավանում վաճառականներ չկային. հարձակումը նյութական արդյունք չէր տա: Քարավանը շարժվեց առաջ: Տուարեգները գնում եյին Սելիմի հետ: Միստր Թոմասը հեռու չէր նրանցից, ուստի և կարող եր հանգիստ և մանրամասն գիտել նրանց, մանավանդ առաջնորդ տուարեգին: Տուարեգը վրան գցած ուներ կարմիր ծածկոց, ճակատի մի մասը, բերանը մինչև քիթը, նույնիսկ քթի ծակը ծածկված եր սև շորով: Գլխին փաթաթած ծածկոցի ծայրերն ընկած եյին ուսերին: Աջ ձեռքին անց եր կացրած քարե ողակ. այդ թե զարդ եր և թե մանավանդ ձեռքը պաշտպանելու միջոց — թրի հարվածի դիմաց: Ձախ թևի վրա կախված եր դաշույնը, գոտուց թուրը:

Բայց տուարեգը հազար ու մի սոսկայի փորձանքների դիմաց վորքան համարձակ եր ու անվախ, այնչափ յերկյուղ եր զգում բնության անհասականալի յերեւոյթների հանդեպ, գերբնական «բարի ու չաք վողիներին» ուժը նրա վրա ավելի եր ազդում, քան թշնամու սրածայր մահաբեր թուրն ու նիզակը: Կրճճեմ, վզին կախված եյին բազմաթիւ թալիսմաններ:

Միստր Թոմասի աչքն ընկավ տուարեգի կոշիկներին. նրանք կարված եյին ուղտի կաշվից և լավ նստած եյին վոտքերին: Իվան Պետրովիչին ամենից շատ դուր յեկան սպիտակագույն «մեզարի» ուղտերը: Մովորական ուղտերից ավելի նրբակազմ, գեղեցիկ և ավելի բաց գույնի եյին, իսկ հեռվից համարյա սպիտակ եյին յերեւում: Մեզարի ուղտերը — տուարեգների սիրած ուղտերն են: Նա իսկույն զգաց, թե վորքան լավ վազող ուղտեր պիտի լինեն նրանք, յեթե նրանց հեծյալները տուարեգներն են:

Տուարեգները մերժեցին միստր Թոմասի առաջարկը՝ միասին գնալ գեպի ռազիսը: Հրաժեշտի վողջուն տալով՝ շուտով բաժանվեցին և ուղտերը սրընթաց քշելով՝ յետ գնացին ու կարճ ժամանակամիջոցում անհետացան խամաղների յետևում: Փոշու ամպն եր միայն ցոյց տալիս, թե վոր կողմ անհետացան տուարեգները:

Իվան Պետրովիչի հաշիվները և Սելիմի ցուցումները շուտով ճշտվեցին: Անցան մի քանի կիլոմետր ել հորիզոնի վրա, անմիջապէս ավազների մեջ, մի սև գիծ նկատվեց, վորը քանի գնում լայնանում եր: Կասկած չկար — ռազիս եր:

Բոլորն ել միասին զգացին կանաչների գովը, ջրերի քաղցրությունը: Մարդկանց զրույցներն աչքառաքան, ուղտերը բերաններն անճոռնի ծուլով՝ լալկան ձայնով յերկարատե հառաչեցին. նրանց զանգուլակներն ավելի հնչուն ձայներով յերգեցին...

Ոցանե գլխարկը միստր Թոմասին քիչ եր ոգնում. արևն ուժեղ եր այրում: Յերեք ընկերների մասին հո՛ խոսել չարժէր. քրտինքն առատ ավալի պես հոսում եր յերեսներից, զգեստները բոլորովին թրջվել եյին, կոկորդները չորացել: Զրի պարկերը վազուց եյին դատարկված:

Վորքան մոտենում եյին ռազիսին, այնքան ավելի եյին շտապում: Մեղմանում, թուլանում եր տոթը, հեռվից արդեն զգացվում եր կանաչների բուրմունքը, թարմ, ջրի զովությունը:

Ահա և ռազիսը. կարծես ձեռքի ափի վրա լինե՞ր, այնքան պարզ յերևում եր նա իր ամբողջությամբ: Նրբակազմ արմավենիները ճոճվելով կարծես վողջու-
նում եյին հողնած ճամբորդների դալուստը: Ծների հաջոցից յերևաց, վոր ռազիսում, բացի կենսաբաթ-
ջրից, թարմ կանաչներից, արմավենու քաղցր պտուղ-
ներից, նրանց սպասում եյին և մարդիկ՝ ռազիսների
բնակիչները:

Ուղղիւր մեծ եր: Կիսաւեր, հնացած քարե տնակ-ներէ, խարխուլ խրճիթներէ շուրջը շարված ելին հսկայական արմավենիներ: Հաղիվ քարավանը մտավ արմավենիների գով ծառուղին, հանկարծ չորս կողմից նրանց վրա հարձակվեցին հովիւների կատաղի շները: Կտրեցին քարավանի ճանապարհը: Ուղտերն անուշադիր, անվրդով և վստահ քայլերով շարունակում ելին առաջ գնալ: Նրանց հեծյալները թեև շատ բարձր ելին կատաղի գամփռներից, բայց այս ու այն կողմ ելին նայում, աչքերով հետևում շներին, չլինի թե նրանցից մեկն ու մեկը թռչի նրանց վրա: Իջներու մասին հմմեկն ու մեկը թռչի նրանց վրա: Իջներու մասին հմմեկն ու մեկը թռչի նրանց վրա: Իջներու մասին հմմեկն ու մեկը թռչի նրանց վրա:

Սպասում եյին Սեւեմի նշանին: Ծներն ավելի զայ-
րացկոտ և կատաղի հաջոցով հետապնդում եյին
նրանց: Վերջապես հասան աղբյուրին: Այդտեղ յերե-
վացին ռազիսի խաչնարած բնակիչները. այս ու այն
կողմից դուրս թափվեցին տարբեր հասակի մերկ ու
սևացած յերեխաներ, և նրանց աղաղակները միացան
դեռ ևս հետապնդող շների հաջոցին: Ուղիսն աղմկեց:
Մի քանի մարդիկ տնմիջապես վրա հասան՝ շներին
սաստելու. վճռական աղաղակները բավական եյին,
վոր շները հանկարծ լուեն: Քարավանը դիմավորողնե-
րը հովիվներ եյին: Գլուխները խոնարհելով՝ վողջու-
նեցին ճամբորդներին:

Բեկուին Սելիմը, ինչպես յերևում էր, նրանց
վաղուցվա ծանոթն էր, հովիվները ջերմ գլխավորե-

ցին նրան. Սեղիմն ել այնպես եր պահում իրեն, կար-
ձես նրանց մտերիմ բարեկամը լինելը:

Մինչ քարավանը վրաններ եր խփում, Սեւիճը
զնաց հովիվների բնակավայրը:

Ուաղիսը հարուստ էր բուսականութեամբ. նրա զով
ստովերում մի քանի քարավան կարող էր պատըս
պարկել: Գետնից դուրս էր ժայթքում սառնորակ աղ-
բյուրը, ողի մեջ արդեն զգացվում էր նրա թարմու-
թյունը: Աղբյուրից վոչ այնքան հեռու՝ առվակից դո-
յացել էր մի լճակ: Լճակի ափերը ծածկված էյին
թարմ ու խիտ խոտաբույսերով, իսկ դեպի վեր ձրգ-
տում էյին բարձրաբերձ փյունիկյան արմավենիները.
նրանց տերևաչատ գլուխները ցոլում էյին լճակի
պայծառ ու հանդիստ ջրերում: Աղբյուրի մոտ կար
մի կիսավեր տնակ, իսկ քիչ հեռու՝ փչավոր բույսե-
րից հյուսված էր բարձր—կենդանի ցանկապատը.
ցանկապատով պաշտպանված էր հոտերի զիչերելու
տեղը. ցանկապատի մյուս կողմում հովիւնների բնա-
կավայրն էր:

Ճամբորդներն աշխատանքը թողնելով վարձված
ծառայողներին՝ գնացին դեպի արմավենիները և
նրանց հովանու տակ կարկաչող աղբյուրը:
Իվան Փետրովը:

Ի վան Պետրոսի խնայելով իր ուղտի վրայից մի քանի արկղ
ցած բերեց, մեկի միջից հանեց լուսանկարչական ա-
պարառը, բանկաներ, միջատ բռնելու ցանց և դիտե-
լու մի քանի գործիքներ։ Անհրաժեշտ իրերը վերցնե-
լով՝ յեկավ, նախ աղբյուրի ջուրը փորձեց, ապա
անմիջապես դիմեց ռազիսի հետադոստությանը։ Միտոր
թուփասն ել միացավ նրան։ Յերկար չտևեց նրանց դի-
տական զբոսանքը։ Վորոշեցին գնալ հովիվների մոտ.
Հարմար գտան՝ ամենից առաջ նրանցից տեղեկու-
թյուններ հավաքելն ռազիսի մասին։ Հազիվ էյին մո-
տեցել ցանկապատին, յերբ հանկարծ նրանց վրա թռան
գամփոռները, ու այն ե՝ ուղտիմ էյին կծել նրանց, բայց
նույն վայրկյանին յետ քաշվեցին, ճանաչեցին նորեկ-

— Ինչպե՞ս կարելի յե չուրախանալ. մի բախտավոր զիպված ե այս, վոր մենք տաղխան յեկանք: Մենք կըսպանենք առյուծին, իսկ նրանք կաղատվեն այդ գիշատիչ գաղանից:

Հովիվներն ուրախացան, յերբ իմացան Իվան Պետրովիչի ու նրա ընկերոջ հմուտ ու փորձված վորսորդ լինելու մասին: Նրանք առաջարկեցին հենց այս գիշեր հետապնդել գիշատիչներին: Անցած որն ել յեկել էյին անապատի արքաներն իրենց սովորական տուրքն ստանալու: Իվան Պետրովիչին հենց այդ եր հարկավոր:

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Գիշեր եր: Բոլորը վրաններում էյին: Մի վրանի առաջ խարույկ եր վառած: Դիմացկուն ճյուղերից յեռտանի էյին կապել, ապա մեջ տեղից թեյաման կախել: Ուարույկի մոտ նստած էյին Իվան Պետրովիչն ու նրա հայրենակից՝ վորսորդ Մեդյանցեվը: Ձրուցում էյին և մեկ-մեկ ել անհամբեր նայում թեյամանին:

Յերկուան ել մաքրում, պատրաստում էյին հրացանները: Քնած չէյին նաև պահակ չները: Թեթև չշուկը, խշշոցն անգամ իսկույն վորտքի յեր կանգնեցնում դամփրուներին. սրատես աչքերով դիտում էյին խավար հեռուն և կցկտուր փոռնում: Ամեն տեղ անդորրություն եր տիրում: Անասունները վաղուց քշված էյին ցանկապատի ներսը: Փշածածկ կենդանի բույսերով բաժանված տեղը, կամ ինչպես ասում էյին տեղացիները, «ձերիբան» — մի շրջան եր՝ 20-30 մետր տրամագծով: Ուր աճող փշավոր կակտուսից կաղած ցանկապատի միջով անցնել անհնարին եր. միակ միջոցը — նրա վրայով ցատկելն եր:

Շները բռնել էյին իրանց սովորական դիրքերը: Հովիվներից ել պահակ կար:

Ուղիսը յուռ եր. ողի խաղաղությունը խանդարում եր միայն թեթև քամին. արմավենիները հանգիստ էյին,

չեր լսվում տերևների խշշոցը... խավարի մեջ արմավենիները հսկայական չափեր էյին ընդունել... ճանապարհի մոտով հոսող առվակի ջուրն եր մեղմ կարկաչում... մեկ-մեկ ել քնած ուղիսի հանգիստը խանդարվում եր չների կցկտուր հաջոցից:

Իվան Պետրովիչը, բաճկոնը դցելով վրան, Մեդյանցեվին դառնալով՝ ասաց.

— Տեսնո՞ւմ ես, Արկադի Վիկտորովիչ, — նույնիսկ ցուրտ ել ե... վո՛րքան տարօրինակ ե բնությունը. ցերեկը սարսափելի տոթից ողն ու գետինն այնքան են տաքանում, վոր հողիվ ես չունչ քաշում. չիկացած ավազի մեջ մատդ յերկար պահել չես կարող. ձուռն կարող ե խաչվել, մերկ վորտքերդ կայրվեն: Իսկ գիշերը... ցըրտից դողում... բը՛րբ... իսկապես ցուրտ ե...

Մեդյանցեվն ել նույն մտածմունքներով եր տարված: Նա ասաց.

— Նկատեցի՞ր, թե ինչպես անապատը հանկարծ մթնեց, — իսկի մթնշաղ ել չտեսանք. հենց վոր արևը թափնվեց հորիզոնի տակ՝ մութն անմիջապես ընկավ... ինչ սքանչելի գիշեր ե, վո՛րքան վառ ե աստղերի փայլը... վո՛րքան գեղեցիկ ե անապատը գիշերով...

Մի խշշոց գրավեց նրանց ուշադրությունը: Ոճ եր. սողաց անցավ: Գիշերվա սովորական այցելուներն էյին ոճերը, կարիճները: Քանի՜ — քանի՜ անգամ վեր կացան տեղներից և հետադոտեցին վրանի շուրջը. թունավոր կարիճները, սարդերը և ոճերը հանգիստ չէյին տալիս:

Քնած չէր և ուղեկից Սելիմը: Յերեք քայլ հեռու պառկած նայում եր խարույկին և մտածում: Մի գուցե անցյալի հուշերն էյին զբաղեցնում նրան: Շատ բան ե անցել դիտվր: Նա յեղել ե վաճառականների ուղեկից. ճանապարհորդների քիչ քարավաններ չէյին ապահով անցել անապատի ավազներով՝ նրա հմուտ ղեկավարությամբ: Յեղել ե տուարեղների շարքերում, թալանների մասնակցել, ծառայել և Այթիրում և Ֆրանսական գաղութային բանակում, — վոչ մի բան

1122
37

նրան հոգեպես չի բավարարել: Անապատը նրա կյանքն էր: Մարդկանց չհպատակվել, վոչ վոքից կախում չունենալ, միշտ ազատ, անհնազանդ — ահա նրա կյանքի նպատակը: Հավատարիմ արաբական նժույգը քիչ անգամ չի փրկել նրան վտանգից:

Սելիմը չէր սիրում վաճառականներին. յեվրոպացիներին էլ խուսափում էր հենց նրա համար, վոր սրանք քայլ առ քայլ նվաճում էյին անապատը, սահմանավաճում նրա ազատությունը:

Սելիմը գիտեր, վոր այս գիշեր վորսի պատրաստություններ էյին տեսել: Նա չէր ցանկանում յետ մնալ յեվրոպացիներից. համաձայնեց յերրորդ վորսորդի տեղը բռնել: Սելիմը յերբեք չէր բաժանվում իր հրացանից:

Կես գիշեր էր: Յերկինքը փայլվում էր բազմաթիվ պայծառ աստղերով: Իվան Պետրովիչն ու Մեդյանցեւին տնվերջ թեյ էյին խմում, միստր Թոմասը ճնած էր, Սելիմը՝ հուշերի մեջ խորասուզված:

Հանկարծ կարծես հեռու անապատում մի վորոտ թնդաց, արձագանքը տարածվեց ամբողջ ոազիսում: Խարույկի մոտ նստածներն իրար նայեցին զարմանքով: Իվան Պետրովիչը վեր ցատկեց, նայեց յերկինքին — պարզ, մուգ-կապույտ աստղալից յերկինք էր: Բեգուին Սելիմն անվրդով դեռևս նույն դրության մեջ էր, բայց հրացանը ձեռքից բաց չէր թողնում. նայում էր վորսորդների վրա, կարծես ուզում էր տեսնել, թե ինչ տպավորություն թողեց նրանց վրա անհասկանալի վորոտը:

Ինչ կարող էր լինել. յերկինքը պարզ էր, մի հատիկ ամպ չէր յերևում: Մի քանի վայրկյան մեռելային լուծություն տիրեց ոազիսում. Գոի կարկաչունն էլ կարծես չէր լսվում: Իվան Պետրովիչը կանգնած մնաց տեղում. լսողությունը լարել էր և աչքերը հառել դեպի «ձերլուրան»: Յերկար չսպասեցին... կտրուկ, բայց հուժկու, ապա վորոտանման ահեղ մոռնոտ նորից ցնոեց ոազիսը և նրա բնակիչներին: Չայնն ավելի մոտ լսվեց: Այս ու այն կողմից անհանգիստ մարդկային սովերներ յերևա-

ցին: Բոլորն էլ զինված՝ խմբվեցին խարույկի մոտ: Սելիմը վեր կացավ տեղից, ստուգեց հրացանը. նա այժմ հասկացավ՝ ու՛մ վոռնոցն էր սարսուռ պատճառել մարդկանց:

— Միայն չար վոդին կարող է այսպիսի ահեղ ձայն ունենալ, — ասաց նա:

Շատ չանցավ՝ նորից լսվեց նույն վոռնոցը և այս անգամ այնքան մոտիկից և այնչափ ահեղ, վոր ամբողջ ոազիսը զարթնեց, ճամբորդները դուրս թափվեցին վրաններից: Հովիվների մեջ իրարանցում ընկավ: Ուղտերը զարթնելով՝ վոտքի յեկան հառաչելով, ապա փոքրեցին թոկերից ազատվել՝ վտանգից փախչելու համար. կապանքները հազիվ էյին պահում նրանց:

Հազիվ հաջողվեց ուղտերին մի տեղ հավաքել, կապանքներն ավելի ամրացնել: Ձերիբայում կենդանիներն արթնացել էյին, ամեն կողմից աղիւղորմ աղաղակներ էյին լսվում... վոչխարները, այծերը, կովերը... բոլորն էլ կանչում էյին, կարծես աղաչում էյին դուրս բերել նրանց անապատում ձերիբայից: Բնազդամբ ճիգ էյին թափում իրանց կյանքը փրկելու... ընկնում էյին այս ու այն կողմ, խփվում փշավոր ցանկապատին, և՛ ավելի բարձր աղաղակում հուսահատությունից: Հովիվները հանգստացնում էյին նրանց, բոլորին հավաքել էյին մեկտեղ, հսկում էյին ձերիբայի մուտքը:

Ավելի մեծ էր ձերիբայից դուրս գտնվող կենդանիների յերկյուղը. ձիերը վախեցած խրխնջում էյին, քթածակերը լայն բաց անելով՝ ծանր շնչում էյին, դողում ամբողջ մարմնով: Ծներն սկզբում քաջարար էյին հաջում, բայց շուտով նրանք էլ վախեցած, պոչները քաշած, յերկյուղալից վոռնալով՝ համաքվել էյին հովիվների մոտ և քսվում նրանց վոտքերին:

Անկոչ հյուրի ձայնն այնքան ահեղ էր, վոր դեռ յերկար ժամանակ արձագանքում էր ոազիսի հակառակ ծայրից: Լավ է, վոր հովիվները ժամանակին զարթնեցին: Անասուններն իրար խառնված՝ փորձում էյին փլցնել ձերիբայի ցանկապատը. վոմանք ձգնում էյին վրայից ցատկել: Մի բնազդով էյին բոլորը բռնը-

ված—վորքան հնարավոր է՝ շուտ փախչել մոտեցող
թշնամուց։

Հովիվներին մի կերպ հաջողվեց անասուններին
հավաքել ապահով տեղ, հանդստացնել։ Շները չեյին
մոռացել իրենց պարտականութունները. նրանք դա-
դարեցին հաջելուց. նախով եյին հովիվներին ու սպա-
սում նրանց հրամաններին։

Նորից տիրեց կասկածելի և խորհրդավոր լու-
թյուն։ Բոլորը շնչասպառ սպասում եյին։ Հովիվնե-
րից մեկը վազեց վորսորդների մոտ։

— «Հոտերի ահաբեկիչն» է, յեկե՛ք՝ շուտով դիրք
բռնեք։ Արդեն կասկած չկար, վոր առյուծն էր մոտե-
ցողը։ Լսել էր, բայց յերբեք չէր կարող յերեւակայել
իվան Պետրովիչը, վոր առյուծի վրանոցը կարող է
այդքան ահաբեկիչ լինել։ Նրա աղաղակից վոչ միայն
կենդանին է սարսափում, այլ և մարդու մարմնով
սառսուռ է անցնում։ Առյուծի վրանոցն իվան Պետր-
ովիչի վրա էլ ազդեց։

Առյուծն էր յեկել և իր հզոր կանչով նախադու-
շացնում, կարծես իր մշտական գոհն էր պահանջում։
Իվան Պետրովիչի ակամա յերկյուղը վայրկենական էր.
անմիջապես նա զգաստացավ, հրացանը ձեռքին ամուր
պահած՝ անվախ ու համարձակ քայլերով գնաց հո-
վիվների կայանը՝ ձերիբայի մոտ։ Բռնեց այնպիսի
մի դիրք, վոր ձերիբան իր առաջը լինի, թաղնվեց
մի ավերակ տնակի փլատակների մեջ։ Մեղայնեցվն
ու բեղունն էլ հետեցին նրա տրինակին. սրանք
նույնպես ապահով դիրքեր գրավեցին։ Միտոր թո-
մասն ու վաճառականները մնացին վրաններում։

Ձերիբան աղմկում էր բազմաթիվ կանչերով.
մերթնդմերթ վոչխարներն եյին մայում, կովերն
աղիողորմ դողդողուն ձայնով բառաչում, ձիերը
սմբակները խփում եյին գետնին ու վողբալի խրխրն-
ջում։

Բոլորն էլ լարված ուշադրությամբ սպասում եյին
համարձակ հյուրին։

Հանկարծ դադարեցին բոլոր ձայները. թշնամու

մոտ լինեն այնպիսի յերկյուղ ազդեց, վոր բոլորն էլ
վայրկենաբար կարծես շնչասպառ յեղան։ Ուղիսը
լուռ էր։ Ձերիբան էլ խաղաղվեց։ Թեթև շուկն ան-
գամ լսելի դարձավ։ Ձերիբայից տասը քայլ հեռա-
վորության վրա, արձավենիների միջից, փայլեցին
յերկու շարժուն պսպղուն աստղեր։ Առյուծի աչքեր
եյին դրանք։ Իվան Պետրովիչի սրատես աչքերը նկա-
տեցին մթության մեջ դանդաղ քայլող առյուծին։
Մի քանի բույե չանցած՝ յերեւաց յերկրորդը— առանց
բաշի—եզ առյուծն էր այդ, յերկուսով եյին վորսի
դուրս յեկել։ Վաղուց զգացել եյին վորսը և համար-
ձակ յեկել եյին հովիվների կայանը։ Նրանց քայլ-
վածքն անլսելի յեր, միայն չոր թփերը կամ թափ-
թփված չոր տերեւներն եյին խշշում։

Առյուծները մոտեցել եյին ձերիբային. ցանկապա-
տի փշերը խանդարում եյին. մեկ առաջ եյին գալիս,
մեկ յետ գնում, գլուխը վեր բարձրացնում, նախով
ցանկապատին, կարծես չափում եյին նրա բարձրու-
թյունը։

Իվան Պետրովիչը յերկյուղից և անհամբերությու-
նից դողում էր, միաժամանակ վախենում էր ձեռքից
դուրս թողնել հազվագյուտ, հարուստ վորսը։ Միտան
անսովոր թափով զարկում էր, քիչ մնաց հրացանը
ձեռքից ընկներ։ Վերջին ուժերը հավաքեց, վորսորդա-
կան անվեհերությունը նորից տիրեց նրան։ Նա պարզ
տեսնում էր չորս փայլուն վառվառն աչքեր, ճիշտ
այնպես, ինչպես կառվի աչքերն եյին փայլում մթու-
թյան մեջ։ Նոր մտածեց, վոր աչքերի այդ փայլն էլ
ահաբեկիչ ազդեցություն կարող է ունենալ անասուն-
ների վրա։

Առյուծը հանկարծ կանգ առավ, փարթամ բաշով
զարդարված գլուխն այս ու այն կողմ շարժեց. զգաց
թշնամու պատրաստությունները։

Վորսորդները մոռանալով մոտալուտ վտանգը՝
սառնասիրտ, հրացանները պատրաստ՝ նշան դրին.
լավ գիտենալով, վոր անհաջող հարվածը շատ վատ
հետևանքներ կարող էր ունենալ։

Անասունները, թեև ձերբալուծ չըջապատված, պաշտպանված էյին ցանկապատով, հովիվներով և զամփռներով, բայց ելի դողում էյին: Հովիվներն ել պատրաստ էյին, վոմանք պապական հին հրացանով, նակցել ջարդին: Նախորոք համաձայնության յեկան, վոր առաջին հարվածն իվան Պետրովիչինն է: Սա դեռ յերկար ժամանակ տատանվում եր. նրա հարվածից էյին կախված հետագա գործողությունները: Ընկերները միայն վտանգի դեպքում պիտի կրակեյին:

Յերկար սպասել չեր կարելի: Յերևաց յերբորդ առյուծը, ավելի անհամբերն ու համարձակը: Կատակածելի լուսթյունը նրան շփոթեցրեց: Անասունների կածելի լուսթյունը նրան շփոթեցրեց: Անասունների մոտ լինելը, սննդի ախորժալի հոտը գրգռում եր նրան: Արագ քայլերով առաջ գնաց, աչքերով չափեց ցանկապատի բարձրությունը, ապա մի քանի քայլ հետ գնաց, մի քանի անգամ պոչը դեպի վեր շարժեց... պատրաստվում եր թռիչք գործելու: Յետևի յերկար վոտքերն ավելի հաստատ հենելով դեռնին՝ պատրաստվում եր մարմինը վեր թռցնելու և ձերբալուծ անելու... այն է, ուզում եր ցատկել, առջևի վոտքերը հողից կտրվեցին... հենց այդ վայրկյանին մեկը մյուսի յետևից լավեցին հրացանի դարկեր: Առյուծը յետ-յետ քաշվեց, բարձրացավ յետևի վոտքերի վրա ու վայր գլորվեց, բայց իսկույն վոտքի կանգնելով՝ կատաղի արագությամբ հարձակվեց իվան Պետրովիչի վրա. նրա կողմից էյին լավել հրացանի զարկերը: Իվան Պետրովիչը ժամանակին հրացանի յերկու գնդակներն ել իրար յետևից արձակելով՝ տեղը փոխել եր: Առյուծն այնուամենայնիվ հասնելով նրան՝ քիչ եր մնում ամբողջ մարմնով ընկներ նրա վրա ու վերջ տար վորսորդի կյանքին, սակայն իվան Պետրովիչը պակաս ճարպիկ չեր, լարախաղացի արագությամբ ու ճկունությամբ դուրս ծլկվեց առյուծի թաթերի տակից ու թավալգոր լինելով՝ թաղնվեց թփուտների մեջ: Թփուտները խանգարեցին առյուծի հետապնդումը, վերջինս նորից կանգ առավ: Թեև ի-

վան Պետրովիչի ընկերներն ել կրակեցին, բայց անհաջող: Իվան Պետրովիչն անմիջապես ուշքի յեկավ, հրացանը պատրաստ սպասում եր նոր հարձակման:

Առյուծի վերքը լուրջ եր, թեև վոչ մահաբեր: Կատաղի մոնչալով այս ու այն կողմ եր ընկնում նա, վորսորդներին վորոնում:

Հանկարծ մի մարդկային աղիողորմ կանչ բորրին ցնցեց: Զոհն ոգնություն եր աղերսում: Մոռացած ամեն վտանգ՝ վորսորդները դուրս յեկան թագըստոցից և վազեցին ոգնության: Նույնիսկ միտորթոմասը, վաճառականներից մի քանիսը ղինված շտապեցին դեպի սարսափելի վայրը: Վոչ վոք չհամարակիվեց մոտենալ առյուծի ճանկերին զոհ դնացած դժբախտին. ծառաներից մեկն եր նա, վորին առյուծը տեսավ այն բուպեյին, յերբ նա անզգուշաբար գլուխը դուրս ցցեց թիերի տակից. յեկել եր ոռւս վորսորդի և առյուծի մենամարտը դիտելու: Իհարկե առյուծն անմիջապես ցանկացավ նրանից առնել վրեժը: Մարմանմիջապես ցանկացավ նրա վրա, գլուխը նի ամբողջ ծանրությամբ ընկավ նրա վրա, գլուխը հպարտ բարձրացրեց, սպասում եր նոր թշնամիներին: Յերկաթյա թաթերից մեկն արարի գլխի վրա յեր, մյուսը՝ մեջքի. ճիրանները խրվել էյին մաշկի մեջ, վերքից արյուն եր հոսում: Առյուծի տակից դուրս գալը համասարագոր եր մահվան. յեթե վորձեր, ագարն անմիջապես ճիրանների զոհ կդառնար: Իսկ այժմ թեև կենդանու մարմնի տակ ճզմված եր, բայց ելի փրկության հույսը չեր կորցնում. շնչասպառ հեռւմ եր, չրթունքներն աղերսանք էյին մրմնջում: Հովիվների մի մասը մնաց ձերիբայի մոտ՝ անասուններին մյուս առյուծներից պաշտպանելու համար:

Իվան Պետրովիչը և Մեդյանցկը վճռեցին՝ ինչ գնով ել ինի՝ փրկել արարին: Իվան Պետրովիչը զգում եր, վոր շատերի հայացքն իր վրա յեր: Մենակ, աներ, վախ և համարձակ քայլերով մոտեցավ առյուծին, կանգնեց շատ մոտ և անմիջապես հրացանն ուղղեց առյուծի ճակատին: Առյուծը կարծես չփոթվեց վորսորդի համարձակությունից: Յերախը լայն բաց անե-

լով՝ ցույց տվեց իր մեծ, մահաբեր, կարծր ժանիքները և բազմաթիվ սուր բշտիկավոր սեղանատամները:

Առյուծին պետք եր սպանելու իշ յելք չկար:

Իվան Պետրովիչի մոտենալը, նշան դնելն ու հրացանն արձակելը մի քանի վայրկյան տևեց... մեկ... յերկու... հարված հարվածի յետևից...

Առյուծը մահամերձ՝ սոսկալի ճիշ արձակելով բարձրացավ յետևի վոտքերի վրա, տեղնուտեղը յերերաց և հանկարծ մեջքի վրա փռվեց գետնին: Յերրորդ հարվածն ատրճանակից՝ վերջ տվեց առյուծի կյանքին: Մի քանի հոգի անմիջապես վազեցին վիրավորված արարի մոտ. հազիվ հաջողվեց առյուծի դիակը մի կողմ դրել. սարսափահար վիրավոր ծառային վոտքի բարձրացրին. նա ձեռքը տարավ դեպի արյունոտ ճակատը՝ վերքը ծածկելու համար: Առյուծի ուժեղ ճիրանները լուրջ հետքեր էյին թողել: Նայելով արարի վրա՝ բոլորն ել զարմացան... յերիտասարդ արարի մազերը տեղ-տեղ սպիտակել էյին...

Յերկար չտևեց առյուծի մահվան տագնապը: Անհուսալի ճիգեր թափեց ջիշ բարձրանալու, բայց իզուր. մի քանի տագնապալից շարժումներ ևս... մարմնի ընդհանուր դողոց, և անշարժացավ, հանած լեզուն մնաց դուրս ցցված: Բաշն արյունոտվել եր: Յերախը մնաց կիսաբաց, բերանից արյուն եր հոսում, լեզուն թուլացած կախվեց դուրս:

Իվան Պետրովիչը բռնեց առյուծի լեզվից ու քաշեց, մատները քսեց նրա մակերևույթին. լեզուն անհարթ եր, ամբողջովին ծածկված բշտիկներով: Հիշեց, վոր սովորական կատվի լեզուն ել հարթ չե. անհարթ լեզվով կատուն ու նրա վայրենի ազդականները մորթին մաքրում են փոշուց, պարազիտներից: Առյուծի լեզվի յեղջրային բշտիկներն այնքան սուր էյին, վոր յեթե ուժգին քվեյին մարդու մաշկին, վերջինս անպատճառ արյունալից ափոսներով կծածկվեր:

Լավ յերևում էյին առյուծի ատամները: Նրանց տեսքից շատերի մարմնով սառսուռ անցավ: Իվան Պետրովիչը յերևակայեց իրեն բռնած՝ չորս ուժեղ

յերկար ժանիքներով, պատառոտած՝ սրածայր կտրիչներով, և վերջնականապես գզգզված, մանր-մանր տրորված՝ սուր բշտիկավոր սեղանատամներով: Այդպես են մսակեր, կենդանի վորս ուտող գիշատիչների ատամները:

Առյուծի մաշկը քերթեցին: Իվան Պետրովիչի առաջին հաղթանակն էր Աֆրիկայում: Բոլորն էլ նրան գովարանում էին ու փառաբանում: Մահվան ճիրաններից ազատված արարն այդ որվանից դարձավ Իվան Պետրովիչի ամենամտերիմ բարեկամը:

— Ո՞ւր մնացին մյուս առյուծները, — հարցրեց մեկը:

— Չեն յերևում, — ասացին հովիվները, — հրաձգության ձայնը և ընկերոջ մահամերձ մոնչոցը լսելուն պես՝ փախան վախեցած: Այժմ մենք յերկար ժամանակ տղատ ենք նրանց այցելութունից:

Անասունները հանգստացան: Նրանք էլ զգացին, փոր մրրիկն արդեն անցել է. ընկան խորը քնի մեջ: Միայն չնեղն, ըստ սովորականի, մերթ ընդ մերթ հաջում էին. բայց շուտով սրանք էլ հանգստացան:

Առյուծի գիակի առաջ դեռ յերկար ժամանակ խոնված էին ռազիսի ընակիչները: Մի քանիսր նրանցից կտրեցին առյուծի փորը, կուծքը, հանելով սիրտը՝ մաս-մաս արին ու բաժանեցին հավաքված տղաներին:

— Այդ ի՞նչ են անում, ինչո՞ւ յեն ուտում, — հարցրեց Իվան Պետրովիչը:

Արարներից մեկը պատասխանեց.

— Այս ռազիսում Հուսիսային Աֆրիկայից, Ասլաթյան չրջանից յեկվորներ կան. այնտեղի արարների սովորութիւնն է — տղաներին առյուծի սիրտ են ուտեցնում, փոր քաջ լինեն:

Իվան Պետրովիչը վերցրեց առյուծի մորթին և մի քանի մարդկանց ոգնությամբ տարավ իր վրանը: Վրանի առաջ նստեցին խարույկի շուրջը: Բոլորի քունը փախաւ: խարույկն ուժեղացնելու համար ցախ ավելացրին: Հաջող վորսն աշխուժ զրույցի առիթ

դարձավ. վերհիշում էին վորսորդական կյանքի անցած դեպքերը:

— Իվան Պետրովիչ, ի՞նչ էլիք զգում, յերբ համարձակ քայլերով այնքան մոտեցաք առյուծին, ապա մահացու հարված հասցրիք, — հարցրեց Մեդյանցևը:

— Ճիշտն ասած՝ թեև քաջաբար մոտեցա, բայց սիրտս թրթռում էր: Լինում են բուպներ, յերբ մարդ մոռանում է ամեն վտանգ, մանավանդ դժբախտության առաջ: Բայց յես փորձից գիտեյի, վոր յերբեմն կենդանու վրա կարելի յե ազդել սառնասիրտ վճռակա՝ նությամբ, անվախ ու համարձակ մոտենալով նրան... կենդանին հանկարծակի զալով չչմում է, և իհարկե, մինչև նրա ուշքի գալը, կյանքին վերջ ես տալիս: Յես ուզեցի նմանվել այն հովիվին, վոր հոռմայեցի Կլավդիոսի թագավորության ժամական զարմացրեց բոլորին առյուծ բռնելու իր շատ հասարակ ձևով: Ի՞նչ էք կարծում, ի՞նչ արեց նա... համարձակ մոտեցավ, իր հարուստը ձգեց առյուծի գլխին, ու էլ վռչինչ. առյուծն այնպես չչմեց, վոր հնարավոր յեղավ նրան խելույն կապկալել...

Այժմ խոսեց Մեդյանցևը:

— Դուք վերհիշեցիք հին դարերը: Այժմ հանկարծ մտքովս անցավ, թե ի՞նչ սոսկալի քանակությամբ առյուծներ էին վռչնչացնում հնադարյան կրկեսներում... Կրկեսում Պոմպեոս արքան բեմ էր հանում վեց հարյուր առյուծ... իսկ Ադրիան թագավորը, պատահում էր, վոր կրկեսում զոհաբերում էր մինչև հարյուր առյուծ...

— Ճիշտ է, Մեդյանցև, մեր ժամանակներում էլ պակաս չէին կոտորի նրանց, յեթե փորոշ արգելքներ չլինեյին. յես նախ քան իմ այս կողմեր դալս հատուկ թույլտվութիւն ստացա յերեք առյուծից ավելի չվորսալու...

Դեռ յերկար զրուցում էին վորսորդները: Խարույկի կրակը թուլացել էր, նորից փախ գցեցին: Ճամբարը բոլորովին լուռ էր: Խաչնարածների կայանումն էլ աղմուկը դադարել էր: Չերիբայում տնո-

սուսները հանգստացան ու խոր քնի մեջ ընկան: Աստ-
ղալից յերկրինքը նույն խաղաղությամբ ու պայծա-
ռությամբ լույս եր սփռում ռազիսի վրա...

Հոգնած ռազիսը քնած եր:

ԱՌՅՈՒԾԻ ՎՈՐՍԸ

Ընկերոջ մահամերձ ճիչը հասավ մյուս յերկու
առյուծներին: Նրանք հասկացան, վոր ժամանակ ե
արդեն կյանքը փրկելու մասին մտածելու: Մի բռն
կանգ առան, ուշադիր հետևում եյին ռազիսի աղմու-
կին, սպասում եյին վիրավոր ընկերոջը: Ընկերը չե-
կավ: Վտանգն ակներև եր: Բայց սովը հանգիստ չե-
ր տալիս նրանց: Այնքան մոտ լինել հարուստ, համեղ
վորսին և հանկարծ հրաժարվել:

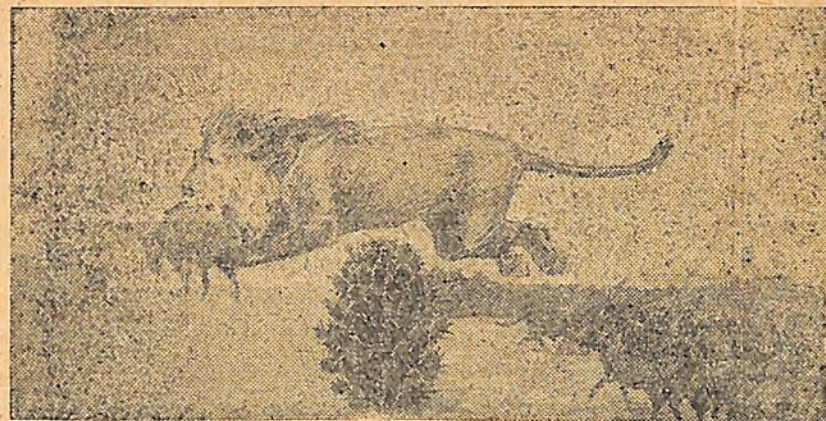
Այս ու այն կողմ թափառեցին, հեռու եյին, վոր
վոր չեք նկատում նրանց: Սպասեցին, մինչև վոր ռա-
զիսը նորից խաղաղվեց:

Ավելի համարձակ առյուծն անձայն առաջ անցավ
դեպի ձերիբան, ընտրեց ավելի ապահով տեղ: Բարձր
թփերի յետևում թափնված՝ դիտում եր և հարձակ-
ման համար հարմար տեղ վորոնում:

Ռազիսը խոր քնի մեջ եր:

Յերբ հասավ հարմար բռն, աննկատելի, ան-
ձայն քայլերով մոտեցավ ձերիբային. չները վոչինչ
չդժացին, վոչ մեկը չհաջեց: Առյուծը մոտենում եր
այն կողմից, վոր կողմից քամին մեղմորեն փչում եր
դեպի նա:

Մի քանի քայլ ևս մոտեցավ, թռիչքի համար ընտ-
րում եր հարմար տարածություն: Հաղիվ եյին դժացել
չները նրա ներկայությունը, հանկարծ նրանց հաջոցն
ու առյուծի հարձակումը մեկ յեղավ. առյուծը ցատ-
կեց ձերիբայի ներսը, ընկավ ուղիղ սարսափահար
յեղած անասունների մեջ, նստեց մի հորթի վրա.
յերկաթյա թաթի ուժեղ հարվածով անշնչացրեց
նրան, պարանոցը խոշոր ատամների մեջ առնելով՝
նորից զոհի հետ միասին դուրս ցատկեց ու վազեց:

Անասուններն ահ ու դողի ու իրարանցման մեջ՝
բոլորն ել դեպի դուռը վազեցին, մի քանիսը դեպի
ցանկապատը. հրում եյին իրար՝ ճգնելով դուրս փախ-
չել. այնպիսի բազմաձայն աղաղակներ բարձրացան,
վոր հովիվներն անմիջապես զարթնելով՝ վազեցին
դեպի ձերիբան: Շների ոգնությամբ հաղիվ կարողա-
ցան զսպել, հանգստացնել անասուններին:

Իվան Պետրովիչն ու Մեդյանցկը յեկան այն ժա-
մանակ, յերբ առյուծն իր զոհով վաղուց չքացել եր
խավարի մեջ: Սկսեցին հրացաններն արձակել այս ու
այն կողմ, սակայն իզուր. առյուծն այնքան ճարպիկ
և ուժեղ եր, վոր ժամանակին ծլվվեց վտանգից: Ցան-
կալի զոհին հասնելու համար բարձր ցանկապատը
նրան չեք կարող խանգարել, դժվար չեք նաև զոհը
բերանին դուրս ցատկելը: Ընկերոջ մահն ել չազդեց
նրա վրա:

— Այդ ի՞նչպես կարողացավ ցանկապատի վրայով
ցատկել և այն ել ծանր բեռով:

Հովիվներից մեկն ասաց.

— Ե՛, այդ ի՞նչ բան ե վոր, չատ թեթև բան ե,
նա զոհը բերանին կարող ե մինչև անգամ ցատկել յեր-
կու մետր բարձրություն ունեցող ցանկապատով: Հենց
մեզ մոտ մի այդպիսի դեպք պատահեց. առյուծը
մատղաչ յեղն ատամներն առած՝ թռավ ցանկապատով

և դեռ յերկար տեղ քաշ ավեց իր զոհը, մինչև վոր բոլորովին անհետացավ: Յեւ այդ բոլորը մեր աչքերի առաջ. մենք անուշ եյինք, ի՞նչ կարող եյինք անել մեր նահապետական կայծքարի հրացաններով: Թվում է ինձ, թե այսօրվա առյուծն եւ հենց նա յեր: Այնքան անվախ և ճարպիկ, այնքան վճռական ու խորամանկ... նա յե, վոր կա: Չես խաբի նրան...

Հովիւները հաշովել եյին կորստի հետ: Առյուծի համարձակ քայլը նրանց գինաթափ եր անում: Առաջին անգամը չէր, վոր այս առյուծն այցելում եր նրանց: Իվան Պետրովիչին շատ բաներ պատմեցին նրա մասին. նա հարձակվում է այն կողմից, վորտեղից նրան ամենեւին չեն սպասում. յերևում եր այն ժամանակ, յերբ բոլորը մոռացել եյին նրա մասին և մեկ եւ տեսար անսպասելի անկվեց առաջը: «Անսպասելի դե, չար վոզի», — այսպես եյին անվանում նրան բոլորը, նրա մասին ուրիշ տեղերում եւ շատ եյին խոսում: Անասուններից շատերն են նրան զոհ գնացել: Հաջող վորսը նրան միշտ քաջալերում եր և հենց այդ պատճառով եւ ոսգիսի մշտական հյուրն եր:

Իգուր անցան վորսորդներ Վորոնովները: Առյուծը կարծես ջուրն ընկավ, նա չէր յերևում:

Նա այդ ժամանակ շատ եր հեռու նրանցից:

Գալով մի ապահով տեղ՝ առյուծն իր եղի հետ պատառոտեցին հորթին և լավ մաքրադարձեցին: Առաջին հերթին կերան փորոտիքը. շատ եյին սիրում այդ մասերը:

Առյուծի չուրջը հավաքվել եյին մանր գիշատիչներ — չախկալներ: Հաճախ եր պատահում, վոր առյուծի զոհից նրանց եւ եր բաժին ընկնում, ողավում եյին մնացորդներից: Զախկալներն այս անգամ շատ աներևո եյին, եւ չէին սպասում, վոր առյուծները վերջացնէին ու գնային, շատ եյին սոված: Նրանք քանի գնում՝ ավելի համարձակ եյին դառնում. այս ու այն կողմից վրա եյին հասնում և զոհից մի կտոր պոկելով թոցնում եյին առյուծի քթի տակից: Սկզբում առյուծներն անուշադիր եյին, համբերում եյին, յերբ գի-

շատիչների ախորժակներն ավելի մեծացան, արուն դժգոհությամբ այնպես վռնաց, վոր չախկալները մի վայրկյան յետ քաշվեցին: Շուտով նորից շրջապատեցին առյուծին ու ելի առաջվա պես սկսեցին լավ կտորներ թոցնել:

«Հոտերի ահաբեկիչը» համբերությունը հատավ. այնպես խփեց իր թաթով աներես գիշատիչներից մեկին, վոր նա մի քանի քայլ յետ շարվեց: Առյուծները կատաղել եյին, հանկարծ յերկուսն եւ վեր թռան և հարձակվեցին անկոչ հյուրերի վրա. մեկի փորը պատռեցին, մյուսի գլուխն արնոտեցին: Լավ դաս յեղավ նրանց. վախեցած գիշատիչներն զղացին առյուծների լուրջ վայրույթը և ցրվեցին մթության մեջ:

Գիշերը խաղաղ անցավ:

«Հոտերի ահաբեկիչը» կուշտ կերել եր ու ծանրացել. հենց հորթի մնացորդների մոտ եւ քնեց:

Առավոտյան հենց վոր լույսը բացվեց, առյուծն ուղեորվեց իր վորջը: Նոր վաղուց եր վերադարձել, նա ձագերի հետ եր:

Առյուծի վորջը դանդաղ եր ժայռերի մեջ: Վորջի մուտքը չէր յերևում, չորս կողմից ծածկված եր հսկայական քարակույտերով: Ամայի, կիսաանապատ տեղ եր. այս ու այն կողմ վախա բույսերի տունկեր եյին յերևում: Որ ու լայն փոսն անցնում եր ժայռերի տակ: Առյուծի միակ թշնամին — մարդը հազիվ թե համարձակվեր վտուր գնել այս կողմերը: Վորջի առաջ ընդարձակ հարթ տեղ եր՝ պաշտպանված ժայռերով:

Յերբ «Հոտերի ահաբեկիչը» վերադարձավ իր վորջը, եզր նստած վորջի առաջ՝ ձագերն եր կերակրում: Արուն անցավ, մի կողմ նստեց հանգստանալու: Փոքրիկ առյուծները սովորական ընտանի կառվի չափ եյին: Յերկու ամսից ավելի յեր անցել այն որից ինչ ծնվել եյին, արդեն վաղվում եյին ու խաղում: Սկզբներում մշավում եյին կառվի պես. ընավորությամբ շատ եյին նման ընտանի կատուններին — ուրախ, վառվռուն և խաղեր սիրող:

Յերբ կերան կշտացան, ձագերն այս ու այն կողմ
վազեցին, միմյանց հրելով, իրար վրա նստելով, իրար
գլուխներով, մերթ մոր վրա ելին թափվում, վազվզում
նրա մեջքի վրայով, հավաքվում մեջքին ու իրար հրե-
լով ցած գլորվում: Թեև մորն անհանգստացնում ե-
լին, բայց նա չեւ տրտնջում, անվրդով դիտում եր
ձագերի չարահնիթ յուրենները, մի քանիսին մեղմա-
բար լիզում, նրանց փռչոտած մուշտակը լիզելով
մաքրում: Բոլորիկներն էլ, հետևելով իրենց մորը,
իրենք ել սկսում ելին մաքրվել փռչուց և մանր պա-
րզկաններից. նրանց լեզվիկներն էլ անհարթ ելին և
խողանակի նման մաքրում ելին բուրդը:

Մայրն առանց տեղից շարժվելու դիտում եր նրանց
խաղերը, լուրջ դեմքով, բայց մեծ բավականությամբ:
Մաքրվելուց հետո, ձագերը նորից վազվզեցին: Նկա-
տեցին արուին, վորի խիտ բաշը նրանց գրավեց. ձա-
գերը խրվեցին նրա փարթամ բաշի մեջ ու նրա շուրջն
եւ սկսեցին վազվզել:

Հանկարծ ժայռերի մեջից լսվեց մի կատկածելի
չչուկ. եզն ու արուն անմիջապես վրաքի յեկան: Արուի
բեխերը շարժվեցին տենդաբար, ականջները լարվեցին:
Մայրը ձագերին քչեց վորջի ներսը, կանգնեց նրանց
առաջ ու լարված ուշադրությամբ նայում եր չչուկի
կողմը. ձագերի համար պատրաստ եր իր կյանքը գո-
հելու:

Արուն այս ու այն կողմը քայլեց, հետադուրեւ քա-
րաժայռերի բոլոր ճեղքերը, անկյունները: Բան չնկա-
տեց: Հանգստացավ: Եզն եւ հանգստացավ: Չխանգա-
րեց, յերբ ձագերը նորից դուրս թափվեցին ու նորից
սկսեցին խաղալ: Յերկար չտեւեց խաղը:

Արուն հանկարծ յետ—յետ քաշվեց, ձագերը նորից
քաշվեցին դեպի վորջը: Ժայռերի մեջ յերեւաց մի յեր-
կար ոճ, սողաց ու անցավ: Առյուծների սպանակի
գիրքն ազդեց նրա վրա: Ձագերն այլևս դուրս չեկան:
Մայրն իր մարմնով ծածկել եր մուտքը: Հանգստի
ժամն եր: Մոր հոգատարությունը գեռ յերկար պիտի
տևեր: Մի տարուց հետո ձագերն այնքան կաճեին,

վոր մեծ չան չափ կլինեն: Յերեք տարուց հետո արու-
ները գլուխը կդեղեցկանա փարթամ բաշով: Վեց, յոթ
տարի յե հարկավոր, վոր լրիվ հասունանան: Եզն ավելի
յե կապված ձագերի հետ: Նա արուի նման չի կարող
հաճախակի մենակ թողնել իր ձագերին:

Յերեկը, տոթ որերին առյուծը սակավ եր վորսի
դուրս գալիս: Այդ ժամանակ նա կամ իր վորջումն եր
հանգստանում, կամ այնտեղ, ուր մնացել եր լուսադե-
մին, յեթե իհարկե տեղն ապահով եր, շատ հաճախ
թաղնվում եր ժայռերի մեջ:

Յերեկոյան դեմ աշիտութանում եր: Մթնշաղին՝
թողնում եր իր հանգստյան վայրը և քայլերն ուղղում
դեպի սիրած վորսի կողմերը — նրան տեսնում ելին
անապատում, գետի հովիտներում, անտառում, յեր-
բեմն ուղիներում:

Դուրս եր գալիս առյուծն իր թագստոցից... անա-
պատը դղրդում եր նրա վորոտայից, սարսափ ազդեց
վորոտոցից: Վորսի ժամն եր այդ:

«Հոտերի ահարեկիչը» թողնում ե իր վորջը և գնում
վորսի: Լուռ ե անապատը: Հեռվում հազիվ նշմարվում
եր տաղիսը: Նա չգնաց դեպի խաչնարածների կայանը,
թողնելով այդ միայն ծայրահեղ և անհաջող թափա-
ռումների դեպքում անելու. նրանց մոտ կարելի յե գի-
շերով ել հյուր լինել: Իսկ մթնշաղին նա կարող եր և
բաց տեղերում վորսալ, մանավանդ ջրերի ափին:
Ուղիսից վոչ այնքան հեռու հոսում եր մի գետ:

Նրա ավերն ելին շտապում շրջակայքի կենդանի-
ները: Գալիս ելին վայրի յեզները, ջայլամները դովա-
նայու. ջուր խմելու ելին գալիս յերկարավոր, յերկա-
րավոր ընձուղտները, արագավազ նրբակազմ այծյամ-
ները և ահագին յերամներով բազմատեսակ թռչուններ
ծածկում ելին գետափը, ալեկոծում գետի ջրերն ու
մեծ աշիտութույուն առաջ բերում իրենց կանչերով,
թևերի թափահարումներով:

Առյուծը յեկավ ուղիղ այս գետափը: Իսկույն չնկա-
տեցին առյուծին: Նրա չեղ-դեղնավուն մուշտակը,
բոլորովին նման լինելով գետնի դեղնավուն գույնին,

ձուլվում ու աննկատելի յեր դառնում: Մանավանդ արևը մայր մտնելուց հետո առյուծի գույնն այնքան երևման հողի գույնին, վոր հեռվից՝ անշարժ առյուծին կարող էյիր նմանեցնել անապատի սովորական ժայռերից մեկին:

Առյուծն աննկատելի մոտենում եր ջրին: Յերբ բաժական մոտեցավ, նա իր թոքերի ամբողջ թափով վռնաց՝ սարսափ ու խելակորույս խառնաչփռթուլուն առաջ բերելով կենդանիների մեջ. ապա մեծ արագությամբ սլացավ նրանց վրա: Առյուծի վրոնոցն իր նպատակին հասավ: Կենդանիները սարսափահար աղաղակներով, առանց յետ նայելու, մի ակնթարթում ցրվեցին այս ու այն կողմ:

Շատերը չփոթված, այլայլված՝ գետի մեջ էյին վորոնում իրենց փրկությունը, ընկնում, անցնում մյուս ափը. մի քանիսն էլ ցրվեցին մոտակա տափաստանում:

Կենդանիների խուռն դանդաղած մի խնթարթում բաժանվեց բազմաթիվ խմբերի: Առյուծին հենց այդ եր հարկավոր: Բաժանելով նրանց՝ նա թուլացրեց կենդանիների դիմադրական ուժը, իսկ փոքրիկ մենավոր խմբերը նրան չէյին կարող վնասել նրանք ավելի անպաշտպան էյին: Ձերբներից մեկն եր, վոր հոտից կտրված՝ մենակ վազում եր: Առյուծը հասավ նրան, ցատկեց մեջքի վրա ու ճիրանները խրեց բաշի մեջ. հեծած գերբին ամեն կերպ աշխատում եր բռնել նրա դնչից: Ձերբըն էլ ավելի արագ վազեց, վերջին անգամ ուժերը հավաքեց, փորձեց իր վրայից թոթափել հեծյալին, բայց իզուր: Առյուծն ուժեղ թաթի հարվածով գերբի դունչն այնպես վռնորեց, վոր նրա վրդնաչարը կոտրվեց... գոհը շնչասպառ՝ թուլացած գլխով փռվեց գետին, չորս կողմ փռչի բարձրացնելով:

«Հոտերի ահաբեկիչը» գերբին իր ատամների մեջ առավ ու շտապեց ապահով տեղ՝ անուղղը լափելու:

Դեռ յերկար ժամանակ գետափը ծածկված եր փռչու մշուշով: Միայն հոսող ջրի թեթև կարկաչունն եր, վոր խանգարում եր տիրող լռությունը:

Ճամբորդների քարավանը յերկար չմնաց ռազխտում: Ջրի պաշար հավաքեցին, ուղտերն էլ նախորոք առատ ջուր խմեցին:

Հրաժեշտ տվին նրան, մի քանի կիլոմետր ևս անցան անապատով, ապա մտան տափաստանը: Հաճախ, շատ հաճախ մեկ մեկ, կամ փոքրիկ խմբերով նրանք հանդիպում էյին տափաստանի կենդանիների: Յերկար, սրածայր յեղջուրներ ունեցող այծյամներն այնքան էլ պարզ չէյին նկատվում, նրանց մորթին հողի գույն ուներ: Թույլ ու անոգնական կենդանիներ էյին նրանք. նրանց փրկում եր արագ վազը և խմբական, հոտային կյանքը. միասին ավելի լավ էյին պաշտպանված: Նրանցից շատերն ընկան վորսորդների գնդակներից:

Ահա ջայլամները... յերեք-յերեք, չորս-չորս յերամներ կազմած՝ արածում էյին քարավանի ճանապարհից փոչ հեռու: Չանդուլակների հնչյունը գրավեց նրանց ուշադրությունը: Գլուխները բարձրացրին, նայեցին խուզարկու աչքերով հյուրերին ու ելի շարունակեցին իրանց զրոսանքն ու ճաշկերույթը:

Յերբեմն բարակ, հսկա ընձուղտն եր հեռվից զարմացած նայում ճամբորդներին: Գլուխն առաջ եր ցցում, կարծես ուզում եր հոտից իմանալ թշնամիներ, թե՞ բարեկամներ են նորեկները: Համոզվելով, վոր վտանգ չի սպառնում իրանց, վեր էյին ձգում իրանց յերկարավիզ գլուխներն ու հատ ու կենդ ծառերից տերևներ պոկում: Մի քանիսն ուտում էյին գետնի վրայի խոտը: Առջևի վրտքերն ավելի յերկար էյին, այդ պատճառով վրտքերը լայն տարածած իջեցնում էյին իրենց գլուխները, վոր գետնին հասնեն, ուրիշ կերպ դժվար եր խօտին հասնել:

Իվան Պետրովիչի ուրախությանը չափ չկար:

Նրանց առաջ բացվել եր իսկական կենդանանոց, բնական կենդանանոց, ազատ, առանց վանդակների:

Պատկերը հաճախ եր փոխվում, և նոր ու նոր կենդանիներ եյին հանդիպում:

Տոթ և խեղդող, անկենդան անապատից հետո անշափ ուրախալի յեր դիտել կենդանիներին իրենց բնական միջավայրում: Հեռավոր ժայռաքարերի վրա նույն խսկ առյուծ տեսան... անապատի, տափաստանի կենդանիների ահաբեկչին, վորը հսարտ, գլուխը վեր պահած՝ արձանի նման անշարժ՝ ուշադրությամբ դիտում եր անցնող քարավանը:

Ա Ն Տ Ա Ռ ՈՒ Մ

Յերեկոյան դեմ մոտեցան խիտ կանաչներին: Անտառներ եյին: Նրանց մեջ փայլում եր վաղող գետի ջուրը: Բուրն ել թեթևացած, լիաթոք շնչեցին: Ուղտերին փոխարինեցին եշերը և նեղր բռնակիրները քարավանն ավելի բազմամարդ դարձավ: Վաճառականների մի մասն ել միացավ միստր Թոմասին: Իվան Պետրովիչը չեր կարող մոռանալ իր անհաջող վորսը: Ճիշտ ե՝ փառք ու պարծանք նրան, նա մի առյուծ սպանեց, բայց ներել չեր կարողանում իրան, վոր յրեկորդ առյուծը ծլկվել եր իր ձեռքից: Շատ բաներ եյին պատմում այդ առյուծի մասին: Նա համոզված եր, վոր նորից պիտի հանդիպեր անհաղթ առյուծին: Գոնե արաքների ասելով, «Հոտերի ահաբեկիչը» սննդի համար կարճ միջոցում մեծ տարածություններ եր անցնում: Մեկ յերևում եր անապատում, մի ուրիշ անգամ—տափաստանում, յերբեմն ել թափառում անտառում:

— Սելիմ, — հարցրեց Իվան Պետրովիչը բեղուխին, յերբ բուրն արդեն վրանները խփած՝ հանգստանում եյին, — ի՞նչ ես կարծում, կարո՞ղ ենք նորից հանդիպել նրան:

— Ինչո՞ւ չե, հնարավոր բան ե. առաջին հանդիպած տեղն այնքան ել հեռու չե. յես գիտեմ, վոր մոտակա գլուղերը նրանից շատ են տուժել: Իգուր չեն

նրան «Հոտերի ահաբեկիչ» անվանում. հարկավոր գեպըում ամեն տեղ ել հասնում ե: Մեզ հետ հենց այս անտառում մի վաճառական—խաշնարած ե իջևանել. նա շատ անասուններ ունի. այդ արդեն բավական ե, վոր առյուծը մեզ այցի դա:

— Իսկ մարդու վրա հարձակվե՞լ ե յերբեկիցե:

— Շատ քիչ գեպերում... Ինչպես յերևում ե՝ նրա վրա աղդում ե մարդու բարձր հասակը: Այս կողմերում մարդիկ ավելի շուտ կոկորդիլոսներին, բեղուխներին են զոհ գնում, քան առյուծներին: Այ յեթե գնանք գետի հարավ, այնտեղ արդեն յերկյուղալի են նրանք, իհարկե սոված ժամանակ, սովից նա այնքան համարձակ ե դառնում, վոր գիշերները, չնայած վառած խաբույկներին, պահակներին՝ հենց մարդկանց քթի տակից կենդանիներ ե թուցնում... Յեղել են գետեր, յերբ հարձակվել ե խաբույկի շուրջը խրմբված մարդկանց վրա: Յեթե տեղացիներից հարցնես, նրանք կասեն— «Սոված առյուծը—սատանան ե վոր կա»:

Իվան Պետրովիչին շատ հետաքրքրեցին Սելիմի տված տեղեկությունները: Նա զգաց, վոր «Հոտերի ահաբեկիչն» ել, հավանորեն, շատ վտանգավոր առյուծ եր:

Նա ասաց.

— Սելիմ, յես նրան կսպանեմ:

Իվան Պետրովիչն այնպես հաստատ ասաց այդ, կարծես արդեն բռնել եր առյուծին և մնում եր միայն սպանել:

Սելիմը քմեղծադ տալով նայեց Իվան Պետրովիչի դեմքին և գլուխը բացասաբար շարժեց: Նրա թերահավատությունը Իվան Պետրովիչին փոքր ինչ վիրավորեց: Ինչպե՞ս կարելի յեր կասկածել, քանի վոր արդեն մեկին սպանել եր:

— Մարդ չկա, վոր նրանից չվախենա, — ասաց անհուսալի յեղանակով Սելիմը. — բավական ե, վոր նրա վրոնցը լսեն, բուրի մարմնով դող ու սարսուռ ե անցնում. դուք ինքներդ այդ զգացիք. բավական ե

ներա հոյակապ, վիթխարի տեսքը, վոր հրացանը ձեռքումդ դողա և գնդակը նպատակին չհասնի: Ասենք ո՞վ գիտե, մի դուցե բախտ ունեցաք. բոլորն ել շնորհապարտ կլինեն, ազատ շունչ կքաշեն: Կապրենք կտեսնենք:

Անվախ վորսորդը բեղուինի խոսքերում հեզմանք զգաց: Այս անգամ նա ավելի վճռական կերպով հայտնեց.

— Բայց և այնպես, Սելիմ, յես այդ անհաղթ սատանային կամ կենդանի կբռնեմ, կամ կսպանեմ:

— Կտեսնենք, հաջողություն: Պատրաստ պիտի լինենք, նա հենց այս գիշեր կարող ե մեզ հյուր դալ:

Հենց այդպես ել յեղավ:

Գիշերը, չնայած պահակներին, պահապան չներին, խաչնարածը մի վոչխար դոհ տվեց: Շները վրա եյին հասել ողնության, բայց մեկը նրանցից այնպես աղիողորմ աղաղակեց, վոր բոլորն ել զարթնեցին. վորսորդները վազեցին ողնության:

Սելիմի և արաքների կարծիքով անպատճառ «Հրտե-րի ահաբեկիչն» եր: Այդպես սուս ու փուս, աննկատելի մոտենալ ու վոչխար թուցնել բաղձաթիվ մարդկանց քթի տակից—կարող եր միայն լավ փորձված առյուծը:

Իվան Պետրովիչը խիստ հուզված եր: Ելի ձեռքից բաց թողեց: Ինչ գնով ել լինի, պետք ե նրան կենդանի բռնել, այո՛, կենդանի,— այդպես վորոշեց Իվան Պետրովիչը:

— Տեսա՞ք,— լավեց Սելիմի ձայնը—չասացի՞, վոր պիտի դա:

Իվան Պետրովիչը նայեց Սելիմին. բեղուինն ամենեին ցույց չտվեց, վոր ինքը նկատել եր վորսորդի անհաջողությունը: Համենայն դեպս, նոր անելիքների մասին նրանք խորհրդի նստեցին: Սելիմը վոչինչ դրական բան չասաց: Անիրազործելի բան ե սպանելը,— ուր մնաց կենդանի բռնելը: Իվան Պետրովիչը չկարողացավ նրան համոզել:

Արաք Մուհամեդը (վորի կյանքը փրկել եր Իվան

Պետրովիչը) ընդառաջ գնաց վորսորդի համարձակ մտադրության: Իվան Պետրովիչը կենդանիներ բռնելու համար մի հատուկ թակարդ ուներ: Մուհամեդն առաջարկեց իր ավելի հեշտ միջոցը:

Մյուս որը նախ և առաջ Իվան Պետրովիչը Մուհամեդի և մի քանի ծառաների հետ միասին սկսեցին անտառի շավիղներն ուսումնասիրել,— առյուծի հետքեր եյին վորոնում: Մանավանդ շատ եյին հետքերը մոտակա բացատում. խոտն այնտեղ տրորված եր: Պարզվեց (արաքի հաստատ համոզմունքն եր), վոր առյուծն այստեղից եր դիտում իր դոհը, այստեղ եր բերում դոհը: Արաքի ցուցումով խորը փոս փորեցին այստեղ. վերևից փոսը ծածկեցին ճյուղերով, տերևներով, խոտով և զգուշությամբ վրան դրին այն շան գիակը, վորին առյուծը պատառտել եր:

Վերջապես անտառի խորքերում տերևալից ճյուղերն ուժգին ցնցվեցին, տերևները յերկարատե խշշացին, մանավանդ չոր խոտերը: Յերևացին մի քանի կապիկներ. հե ի հե, վախեցած, հուզված աղաղակներով վազեցին բացատով ու անմիջապես բարձրացան ամենաբարձր ծառը: Նրանց հետապնդում եր մի մեծ կառվի նման գիշատիչ: Գլուխն առանց բաշի յեր, Իվան Պետրովիչը շատ եր վախենում՝ հանկարծ նա չընկներ թակարդի մեջ. նրա համար չեր պատրաստած թակարդը. գիշատիչն ուրիշ կողմով վազեց: Նրա տամներում թփրտում եր փոքրիկ կենդանին: Գիշատիչն առանց յետ նայելու, դոհը պինդ բռնած՝ մտավ անտառի խորքերն ու անհետացավ:

Յերկար չանցավ, նորից ճռճուացին չոր խոտերը, ուժգին խշխշացին տերևները. լսվում եր՝ ինչպես ճղները կղտրտվում եյին: Ըստ յերևույթին կենդանի յեր վազում դեպի բացատը:

Իվան Պետրովիչի սիրտն ուժեղ բաբախեց. այդպես եր միշտ լինում, յերը վորսին յերկար սպասելով՝ վերջապես տեսնում ու դեմ եր դալիս նրան:

Նոր մտքովն անցավ, վոր մեծ համարձակություն եր նրա կողմից՝ յերկուսով վորսի դուրս դալը: Թե

ինչպես վճռեց այդ քայլն անել, ինքն ել այդ լավ
չէր հիշում: Քայլն արված էր, հետ դառնալու ժամա-
նակը չէր: Ժամանակ ել չեղավ նահանջելու մասին
մտածել: Մուհամեդը հազիվ լսելի ձայնով սուրեց:
Հասկացավ, վոր նրան եր նշան տալիս: Նայեց բացա-
տին, աչքերը դեցեց բոլոր կողմերը. հանկարծ նրա
հայացքը մեխվեց մի կետի վրա: Սրտի բարախումն
ուժեղացավ, արախությունից, թեև յերկյուղից՝ ամ-
բողջ մարմնովը դող անցավ: «Հոտերի ահաբեկիչն»
եր նրա առաջ, դուրս եր յեկել անտառից ու կանգ ա-
ռել բացատի յեզրին: Գլուխն այս ու այն կողմ ուղ-
ղեց, վեր բարձրացրեց. Իվան Պետրովիչին թվաց, թե
իր կողմը նայեց: Հոտերն եր ուսումնասիրում, կար-
ծես մտածում եր՝ արժե՞ առաջ դնալ: Իվան Պետրո-
վիչն աչքով չափեց նրա մեծությունը. պոչի ծայրից
մինչև դունչն անպատճառ յերկու մետր կլինե՞ր: Առ-
ջին անգամն եր պատահում այդպիսի հսկա և գեղեցիկ
առյուծի: Շատ եր տեսել դադանանոցներում, կենդանա-
բանական պարտեզներում, բայց սրա նմանը տեսած
չէր: Փայլուն աչքերը մթության մեջ ուժեղ ցոլում
էին:

Վորսորդներն անշարժ ու անձայն նստած էին ի-
բանց դիրքերում: Դժվար եր նրանց տեղը դնել: Հան-
կարծ առյուծը կտրուկ շարժվեց ու արագ քայլեց դե-
պի շան դիակը. գիշերվա մեղմ քամին նրա քթին եր
հասցրել դիակի հոտը: Սկզբում վազքն արագ եր,
ապա դանդաղ քայլեց, կանգ առավ մտանդավոր փո-
սից վոչ հեռու, նայեց յետև, ականջները լարեց: Կա-
կածելի բան չզգաց: Վճռական քայլերով վրա հասավ
շան դիակի վրա, հազիվ փոտքերը դրեց կարծեցյալ
հողի վրա, չոր ճյուղերը ճռռացին, և առյուծը մի
ակնթարթում ընկավ փոսը: Կարողացավ միայն առ-
ջևի թաթերով բռնել փոսի յեզրից: Այնպես կատաղի
փռոնաց, մռնչաց, այնպես բարձրաձայն, վոր վոչ
միայն անտառի կենդանիները զարթնեցին, դողի մեջ
ընկած՝ վազեցին այս ու այն կողմ, այլ և Մուհամեդը
հանկարծակի յեղած գլորվեց ծառից՝ ընկավ, լավ

ե՛ փախուճ խոտերի մեջ: Անմիջապես փոտքի յերև-
լով՝ բարձրացավ ծառն ու հրացանը պատրաստեց:

Առյուծի զայրույթին սահման չկար, ճիրաններով
ճանկրտում եր, հառաչում... փոչին ընդա-քուճա
ամպի նման բարձրանում եր վեր: Մի քանի անգամ
փորձեց դուրս ցատկել, յերևաց նրա գլուխը, բայց
ելի անհետացավ:

Իվան Պետրովիչը հրացանն ուղղեց փոսի կողմը:
Հենց վոր նորից յերևաց առյուծի գլուխը՝ յերկու
դնդակ սրացան դեպի նա: Առյուծն ավելի կատաղեց,
փոսն ավելի լայնացավ, ճյուղերն այս ու այն կողմ
էյին թափթփված: Մի քանի փորձից հետո հաջողվեց
նրան դուրս գալ: Առանց յետ նայելու փախուստի դի-
մեց: Վորսորդները կրակեցին նրա յետևից, բայց ան-
հաջող: Առյուծն աղատվեց: Վորսորդները մոտեցան
փոսին, տեսան արյան հետքեր, վորոնք փոսից սկսած
տարածվում էյին դեպի անտառը. կարելի չէր հետա-
պնդել: Առյուծը վերավորված եր, բայց վո՞րտեղից
և ի՞նչպես՝ դժվար եր փորոշել:

— Դարձյա՛լ անհաջողություն, — զայրացավ Իվան
Պետրովիչը:

Մուհամեդը չհուսահատվեց, խրախուսեց վորսոր-
դին: Չարժեք հույսը կտրել, իրանք են մեղավոր,
փոսը խորը պիտի փորված լինե՞ր:

— Կբռնենք, մեր ձեռքից չի պրծնի, — ասում եր
Մուհամեդը. — այդ ել բավական եր, վոր յեկավ դեպի
թակարդը:

Վերադարձան իրենց իջևանը: Այստեղ արդեն բո-
լորը փոտքի վրա էյին:

— Հը՞, ի՞նչպես անցավ, — հարցրեց միտոր Թո-
մասը:

— Անհաջող, — առանց իրողությունը ծածկելու
ասաց Իվան Պետրովիչը:

— Իսկ մենք շատ անհանգստացանք. յերբ յսեցինք
հրաձողություն, առյուծի մռնչոց, արդեն յերկուսիդ
ել պատառոտած էինք յերևակայում:

— Չե՛, միտոր Թոմաս, այդ այնքան ել հեշտ չէ:

Լույսը բացվել էր, յերբ քարավանը նորից ճանապարհ ընկավ: Գնում էին անտառով: Քարավանը կրճատվեց. մի մասն անցավ դեպի մոտակա գյուղերը: Միստր Թոմասի խումբը և վաճառականների մյուս մասը զնացին արևելք: Վերջնական նպատակն էր հասնել Նեղոս գետին, ապա վերադառնալ Ալեքսանդրիա: Միստր Թոմասի խմբի հետ էին խաշնարածները. նրանք շուտով պիտի բաժանվեին: Անտառի ճանապարհն այնքան ընդարձակ էր, վոր չեր խանգարում քարավանի ընթացքը: Միստր Թոմասը մտադիր էր անտառով մի քիչ դանդաղ անցնել՝ ուսումնասիրություններ կատարելու համար: Իվան Պետրովիչը բավականաչափ մանր կենդանիներ էր բռնել: Շատ էր մտածում առյուծի մասին: Արդեն վորոշ պատրաստություններ տեսել էր, մտադիր էր անպատճառ կենդանի առյուծ բռնել: Իսկ «Հոտերի ահաբեկիչը» շարունակ հետապնդում էր նրանց: Ինչպես յերևում է, նրա ստացած վերքը թեթև էր: Շներից մեկին պատառոտեց, մի վոչխար էլ դոհ գնաց: Առյուծը սովորել էր քարավանին: Հաճախ էր գալիս ու իր տուրքը վերցնում: Նա այնքան ճարպիկ էր, վոր գալիս էր այն միջոցին, յերբ նրան չէին սպասում:

Իվան Պետրովիչի համբերությունը հատալ: Վճռեցին մի անգամ ել, և վերջին, ընդհանուր ուժերով բռնել նրան: Վորոշեցին սպառազործել թուկերից հյուսած ցանցանման թակարդը: Հարկ յեղած դեպքում մի կերպ վանդակ էլ կարելի չեր պատրաստել, միայն բռնվի, այնուհետև հեշտ է մտածել տեղափոխության մասին:

Մուհամեդին Իվան Պետրովիչի ծրագիրը դուր չեկավ: Քանի առյուծը քարավանից դեռ իր հույսը չի կորել, կարելի չեր փորձի դիմել:

Յերբ քարավանն իջևանեց ընդարձակ բացատում, Իվան Պետրովիչն ոգնականներով անմիջապես պատրաստվեցին վորսի: Մուհամեդն սկսեց առյուծի հետ քերն ուսումնասիրել: Հետքերը բերին նրան մի փոքրիկ բաց տեղ՝ լավ պաշտպանված խիտ ծառերով: Առյու-

ծի սիրած տեղն էր այդ. դրան ապացույց բազմաթիվ վոսկրների թափթփուկներ, կային և թարմ վոսկրներ, քիչ արնաթաթախ, մսի մնացորդներով վոչխարի դան գեր, ձիու վողնաչար... Մուհամեդի տաշարությունը գրավեց ձիու թարմ դիակի կեսը: Ձին յերեկ կամ հենց այսօր էր ընկել առյուծի ճանկերը: Առյուծն անպատճառ պիտի վերադառնա դիակը մաքրագարդելու. այդպես է նրա սովորությունը: Մուհամեդն այդ լավ դիտեր: Իսկույն վաղեց իջևանած տեղը՝ ուրախալի լուրն Իվան Պետրովիչին հայտնելու: Իվան Պետրովիչն կարգադրեց ամեն ինչ պատրաստել, նույնիսկ պատվիրեց վանդակի մասին ել հոգալ:

Առանց հետաձգելու վորսի յեկան:

Շտապ-շտապ փորեցին, այս անգամ ավելի խորը. ծածկեցին՝ ինչպես հարկավոր էր: Ձիու դիակի մոտ դրին թակարդը: Թակարդը վրանի նման էր, մի կողմից ամրացված էր հողին, մյուս յեղրն ազատ էր: Ձիու դիակին հասնելու համար առյուծն անպատճառ թակարդը պիտի մոտեր: Դիակը կապած էր թակարդին. բավական էր քիչ թակարդի ներսն անցնել և դիակը թեկուզ թեթև կերպով քաշել, թակարդն անմիջապես կընկներ առյուծի վրա և այնպես կծածկեր նրան, վոր դուրս գալու հնարավորություն չեր լինի:

Ամեն ինչ պատրաստեցին Իվան Պետրովիչի ցուցումների համաձայն:

Ծածկված, դիմակավորված փոսի վրա ել ձիու դիակից մի կտոր դրին:

Այս անգամ Իվան Պետրովիչին ոգնության յեկան Մեդյանցեն ու Սելիմը:

Յերևու ժամ թագնված սպառում էին: Մուհամեդի յենթադրությունը ճիշտ դուրս յեկավ: Յերևաց առյուծը, շտապ-շտապ քայլեց դեպի դիակը: Թակարդն էլ քողարկված էր տերևներով, ճյուղերով: Առյուծը չնկատեց վտանգավոր թակարդը, վաղեց դեպի տնուղր. հենց վոր քաշեց դիակից՝ ցանցն անմիջապես ընկավ վրան: Վորքան ախատում էր ազատ վել կապանքներից, ավելի ու ավելի յեր խճճվում

նրանց մեջ: Կատաղած մոնչում եր, ճիրաններով դե-
տինը ճանկրտում, թափալդեր այս ու այն կողմ ընկ-
նում. պատահաբար ընկավ փոսի կողմը, ահա և փո-
սի վրան ե. ուժեղ շարժումներից ծածկոցը փլվեց,
և առյուծն ընկավ փոսը: Ե՛լ տերև, ե՛լ ճյուղեր,
հողի փշրանքներ... շատրվանի պես խփում,
դուրս ելին թափվում փոսից: Փոսն այնքան խորն
եր, վոր այլևս առյուծի համար փրկություն չկար:
Առյուծի հուսահատական վռնոցն արթնացրել եր ան-
տառի բնակիչներին: Վորսորդները թեև ուրախա-
ցան, բայց առյուծի հուժկու ձայնը սարսափ եր աղ-
բում նրանց. չեյին համարձակվում անմիջապես մո-
տենալ փոսին: Հրացանները պատրաստ սպասում եյին:

Լուրն անմիջապես հասավ ճամբարը: Միտոր Թո-
մասը, մյուս ճամբորդները հրացաններով շտապեցին
ոգնության: Ժամանակավոր պատրաստած վանդակն
անմիջապես հարմարեցրին առյուծի համար, բերին
փոսի մոտ: Մի քանի հոգով թռկերից բռնած սկսեցին
ցանցապատ առյուծին դուրս քաշել: Իվան Պետրո-
վիչն ու Մեդյանցևն առյուծի փախուստի դեպքում
պատրաստ եյին ամեն բոլոր գնդակահարելու նրան:
Մի կերպ դուրս քաշեցին ու խցկեցին վանդակը: Իզուր
եր առյուծը յերախը լայն բաց անում, մոնչում, խո-
շոր առամները ցույց տալիս. իզուր եր ճգնում թա-
թերն ազատել: Ցանցը մի քանի տեղ չգիմացավ նրա
յերկաթյա մկանների ուժին, պատռվեց, բայց ել
ազատություն չկար նրա համար: Գցեցին վանդակը:
Յեկան ճամբարը: Առյուծն անդադար մոնչում եր:
Վոչիֆոք չեր հավատում, թե «Հոտերի ահաբեկչին»
վոչ թե սպանեցին, այլ կենդանի բռնեցին: Վաճառա-
կանները, նեղր բռնակիրները յերկյուղով մոտենում
եյին վանդակին, յերկար լուռ նայում խրոխտ, կատա-
ղի առյուծին, և հանդիստ, առանց մի խոսք ասելու
հեռանում: Յերբեմն առյուծի վռնոցն այնպես եր
սաստկանում, վոր շատերն անմիջապես վանդակից
յետ եյին քաշվում. թվում եր, թե վանդակը չի դի-
մանտ նրա յերկաթյա թաթերին:

Իվան Պետրովիչի ուրախության չափ ու գոհման
չկար: Նա մի կողմ նստած արկղի վրա, հենված հրա-
ցանին, զմայլված նայում եր առյուծին, նայում ու
անսահման հիանում նրա վիթխարի ու դեղեցիկ տես-
քից: Չեր հավատում հաջողությանը: Այնքան եր
տարված ուշադիր դիտողությամբ, վոր նրա ախան-
ջին չեյին հասնում մարդկանց յերկյուղալից շշուկ-
ներն և փսիսանքները: Ուշքի յեկավ, յերբ մեկը
խփեց ձեռքի ափով նրա ուսին: Միտոր Թոմասն եր:

— Շնորհավորում եմ, Իվան Պետրովիչ, — ասաց
նա. — իսկապես հաղվադյուտ վորս ե: Միայն մի բան
ե ինձ անհանգստացնում. ի՞նչ եք կարծում՝ դիմաց-
կո՞ւն ե վանդակը: Արժե, վոր նրան ձեք հայրենիք
տանեք, բայց ի՞նչպես:

Իվան Պետրովիչը հայտնեց նրան իր մտադրու-
թյունը:

Հենց առաջին մեծ քաղաքում կփոխեմ վանդակը,
կալատվիրեմ ավելի ընդարձակը: Յերբ հասա հայրե-
նիք, անպատճառ նրան կնվիրեմ մայրաքաղաքներից
մեկի գաղանանոցին:

Միտոր Թոմասը լիովին հավանություն տվեց նրա
ծրագրին:

Վ Ե Ր Ա Դ Ա Ր Ձ

Մի չարաթ ել անցավ: Քարավանն, տպահոյ հա-
տով Կահիրե: Առյուծի վանդակը տեղ-տեղ բեռնա-
կիրները տանում եյին իրենց ուսերի վրա, տեղ-տեղ
սայլի վրա տեղափոխում: Կահիրեյում դիտական
նպատակ հետապնդող քարավանը յերկու մասի բա-
ժանվեց: Իվան Պետրովիչը Մեդյանցևի և մի անդլիա-
ցու հետ ուղևորվեց դեպի Ալեքսանդրիա: Այս քաղա-
քում նա բաժանվեց իր մտերիմ Մուհամեդից: Իր հաջո-
ղության մեջ նա վորոշ չափով պարտական եր այս
հավատարիմ ոգնական արարին: Մինչև Կահիրե հա-
նելը, առյուծն իր վռնոցով շատ եր ջլղանացնում
ճամբորդներին: Առաջին օրերը հրաժարվում եր

աննդից: Նոր ընդարձակ վանդակում տրամադրու-
թյունը փոխվեց. թեև չորս պատի մեջ եր, բայց կա-
պանքներից ազատ. մարդկանց վրա չեր զայրանում,
բայց մոտ չեր թողնում նրանց: Սույն ստիպեց ավելի
զիջող լինել և հպատակվել մարդկանց պահանջներին:
Ի վան Պետրովիչի սիրալիր և հանգիստ վերաբեր-
մունքը մեղմացրեց առյուծին: Ի վան Պետրովիչն եր
միշտ նրան կերակրում: Սկզբում միսը գցում եր առ-
յուծի առաջ, հետո ավելի համարձակ մոտենում եր
վանդակին և ձեռքից կերակրում: Առյուծն առանց
բողոքի ընդունում եր սնունդը, ուտում ու մեկ-մեկ
նայում վորսորդի վրա: Ընտելացել, հանդստացել եր
և հաշտվել իր դրուժյան հետ: Յերբեմն, կարծես հի-
շելով իր անցյալ ազատ կյանքը, սկսում եր սովորա-
կան վրոնոցը... Վանդակը ցնցվում եր նրա ձայնից:
Դիտողները վախեցած յետ եյին քաշվում: Միայն
ի վան Պետրովիչն եր համարձակ, սովորել եր առյու-
ծի ձայնին: Մոտենում եր վանդակին և մեղմ ձայնով
հանդստացնում նրան: Առյուծը քիչ մեղմանում եր,
ավելի մեղմ ու տխուր մլավում և մոտենում վանդա-
կի ճաղերին: Այնքան եր սովորել վորսորդին, վոր
թույլ եր տալիս նրան իր թաթը շոյելու:

Թեև վորոշ անհարմարություններով, այնուամե-
նայնիվ ի վան Պետրովիչին հաջողվեց առյուծին ան-
վնաս հասցնել մինչև մայրաքաղաքը:

Առյուծին նվիրաբերեց կենդանաբանական պարտե-
զին, սակայն վորոշ պայման դրեց—առյուծին ընդար-
ձակ տեղ տալ և լավ խնամել:

Ի վան Պետրովիչն ամեն ոք գալիս եր առյուծին
այցելության: Առյուծն իր թաթը դուրս եր բերում
վանդակից. ի վան Պետրովիչը սիրալիր շոյում եր,
շոյում եր նրա փարթամ բաշը ու ձեռքից կերակրում
նրան: Ուրիշ մարդու մոտ չեր թողնում: Ծառայի հետ
չեր հաշտվում: Բայց յերբ տեսավ, վոր ծառան միշտ
ի վան Պետրովիչի հետ եր մոտենում, նրան ել սովորեց:

Հետզհետե նա մեղմացավ. այլևս չեր մոնչում, չեր
բարկանում: Հեռվից նա զգում եր ի վան Պետրովիչի
մոտենալը: Վորոշ ժամին կանգնում եր վանդակի ճա-
ղերի մոտ, նայում վորոնող աչքերով հեռուն. յերբ
մոտենում եր ի վան Պետրովիչը, ուրախ այս ու այն
կողմ եր քայլում ճաղերի ուղղությամբ, մեկ-մեկ
թաթը դուրս բերելով: Ի վան Պետրովիչը շատ սիրեց
նրան: Չեր կարող յերևակայել, վոր այդպես պիտի
մտերմանար. հազվադեպ բան եր չափահաս առյուծին
մեղմացնելը:

Չբոսնող ամբողջ հաճախ եր կանգ առնում «Հո-
տերի ահաբեկիչի» առաջ: Հիանում եյին նրա գեղեց-
կությամբ, վեհությամբ: Կողմնակի մարդկանց խիստ
արգելված եր նրան կեր տալ: Յերբ դիտողներից մեկը
պարծենալու համար մոտեցավ վանդակին և ցանկացավ
նրան շոյել, առյուծը հանկարծ այնպիսի սպառնալի
գիրք ընդունեց, վոր անվախ մոտեցողն անմիջապես
յետ փախավ. վախեցած ամբոխն ել յետ քաշվեց,
կարծելով թե առյուծն արդեն դուրս ե յեկել վանդա-
կից:

Ինչպիսի տրամադրության մեջ ել լինեք առյուծը,
բավական եր, վոր ի վան Պետրովիչը մոտենար, նա
անմիջապես խաղաղվում եր. յերբ նկատում եր նրան,
ամբոխի մեջ, պոչը յերեցնելով մոտենում եր ճաղե-
րին ու թաթը դուրս բերելով՝ դիմավորում նրան:

Որերն անցնում եյին որերի յետևից: Մոտենում
եր հրաժեշտի ժամանակը: Յերբ առյուծը բավակա-
նաչափ ընտելացավ պարտեզի ծառային, ի վան Պե-
տրովիչը մտածեց վերադառնալ հայրենի քաղաքը:

Հրաժեշտի որն ի վան Պետրովիչը սովորականից
յերկար մնաց վանդակի առաջ: Նայում եր առյուծի
աչքերին և խղճահարվում, վոր չուտով նրան պիտի
մենակ թողնի:

— Մնաս բարյավ, — ասաց նա, բռնելով առյուծի
թաթը, մեղմ շոյելով: Դնում եմ հայրենիք, քեզ թող-
նում եմ հալատարիմ ու բարի ընկեր Ստեփանին:

Ստեփան, արել՝ ալտեղ, մոտեցի՛ր, վոր զգա, թե
դու ել իմ և նրա բարեկամն ես, շոյի՛ր նրա թաթը:

Ծառան մի քիչ վախեցած՝ ձեռքը տարավ առյուծի
թաթին: Առյուծը տեսնելով իվան Պետրովիչին հան-
գիստ ու խաղաղ դրության մեջ՝ հանգստացավ, թա-
թը յետ չքաշեց: Ստեփանն սկսեց նրան կերակրել:
Առյուծը տարված էր իր սննդով, յերբ իվան Պետր-
ովիչն աննկատելի հեռացավ վանդակից և հաստատ
քայլերով անմիջապես դուրս յեկավ պարտեզից:

Մյուս օրը, սովորական ժամին «Հոտերի ահաբե-
կիչը» մոտեցավ վանդակի ճաղերին: Բազմաթիվ
հանդիսականների մեջ նա կարծես վորոնում էր այն
աչքերը, վորոնք այնքան սիրալիր և բարի եյին նրա
համար: Նա սովորել էր ամեն օր վորոշ ժամին մոտե-
նալ ճաղերին, զգալ մեղմ ձեռքի չփռան իր թաթին...
Վոչ վոք չեկավ, բացի ծառայից: Ծառան չէր կարող
փոխարինել իվան Պետրովիչին: Իվան Պետրովիչը լավ
էր հասկանում կենդանուն:

Առյուծը կորցրեց իր հանգիստ բնավորությունը:
Զսպող ուժը չկար: Նա տենդային դրության մեջ էր:
Ծառան լավ չգիտեր՝ ինչպես վարվեր նրա հետ. հան-
դիսականները յերբեմն անհանգստացնում էին: Իվան
Պետրովիչի ժամանակ առյուծի հանդիստը վոչ վոք
չէր խանդարում, ավելի լավ էին խնամում, վան-
դակը շուտ-շուտ մաքրում:

Առյուծը հաճախ քայլում էր արագ-արագ մեկ ան-
կյունից մյուսը, մոտենում ճաղերին, դուրսը բարձ-
րացնում, նայում ամբոխին ու ելի յետ դառնում,
նորից անկյունից անկյուն անցնում, կամ ճաղերի
ուղղությամբ՝ աջ ու ձախ քայլում:

Մի օր էլ սննդին չմոտեցավ: Յերբ ծառան միտն
առաջ բերեց, նա յետ քաշվեց ու մոնչաց:

Հանդիսականները գրգռում էին նրան, չէր կա-
րողանում տանել նրանց աղմուկը: Ջղայնանում էր:
Ավելի հաճախ անցնում էր վանդակի խորքը: Ծառան

նկատեց այդ փոփոխությունը. մոտենում էր նրան
յերկյուղով, հցում միսը ներս ու յետ դալիս:

Պարտեզի այցելուները շատ եյին սիրում ծառա-
ծին: Տեսնելով նրա այժմյան դրությունը՝ զարմա-
նում էյին:

Առյուծը նիհարել, ջղայնացել էր:

— Ի՞նչ պատահեց նրան, — հարցրեց մեկը:

— Գուցե վա՞տ են կերակրում. այդպես էլ անխղ-
ճություն, բերել զցել են հոտած վանդակի մեջ, բա-
վական չե, դեռ սոված էլ պահե՞լ...

— Ի՞նչուր էք վրդովվում, — ասաց յերրորդը, — չե՞ք
տեսնում միսը, ընկած և մոտը, իսկ նա չի մոտենում:

Մտածում էյին՝ մի գուցե մեկը վնասակար ըան
էր զցել նրա առաջ և նա դրանից հիվանդացել...
Այդպես էր կարծում և պարտեզի ծառան...

Բայց վանդակի վրա գրված էր՝ «Կողմնակի մարդ-
կանց խստիվ արգելվում է առյուծին կերակրել»:
Այդ խոսքերը բոլորին էլ զսպում էին:

Առյուծն որեցոր ավելի յեր ջղայնանում, կորց-
րել էր վեհությունը, այլևս առաջվա պես հպարտ
հպարտ բաշազարդ գլուխը չէր բարձրացնում: Մեկ-
մեկ տխրագին վրոնում էր, դալիս ճաղերին հղվում,
թաթերով դուրս դալու փորձեր անում, նորից ընկ-
նում այս ու այն կողմ: Այնպիսի տպավորություն
էր թողնում, կարծես թե նոր էր զգում, հասկանում,
վոր ինքն ազատ չե...

— Չե՛, չի կարելի նրանց ալտիսի վանդակներում
պահել, — ասում էին այցելուները — առանց այն էլ
մեր կյիման նրանց համար լավ չե, իսկ այս նեղ վան-
դակի մեջ՝ ե՛լ ավելի վատ...

Իսկուպես մեծ խնամք էր պետք, վոր արեաղաբ-
ձային յերկրներից բերած վայրի կենդանիները դիմա-
նային: Լավ խնամք, հոգացողություն, հարմար
սնունդ ու բնակարան — ահա ամենաառաջին և անհրա-
ժեշտ պայմանները:

Առյուծի արտասովոր արամադրությունը շու-
տերին էր գրավել: Ամեն օր ահադին ամբոխ էր

Համաքվում նրա առաջ: Հաղար ու մի մեղմ խոսքեր
եյին ասում նրա հասցեյին: Վոմանք ել խղճահարված,
դժգոհությամբ հայհոյում եյին պարտեզի վարչու-
թյան:

— Պիտի ազատել նրան, կամ լավ բժշկել, յեթե
հիվանդ ե կամ ազատել, կամ ուղարկել հարավային
քաղաքներից մեկը, մեր հյուսիսային կլիման վատ ե
ազդում նրա վրա:

Մեկ որ առյուծն ավելի դրավեց բոլորի ուշադրու-
թյունը: Նա հիվանդի նման՝ գլուխը ցած գցած՝ չա-
փում եր վանդակի պատերը ու մռնչում... Հանկարծ
կանգ առավ վանդակի մեջտեղը, աչքերն ուղղեց ամ-
բոխի վրա, ապա գլուխը ցնցեց, առաջ քաշեց ու յերա-
խը լայն բաց անելով՝ մի այնպիսի անսովոր տեսական
վոռնոց բարձրացրեց, վոր ամբոխը բնազդմամբ յետ
քաշվեց... Բավական եր, վոր մի քանի հոգի սար-
սափած վազեյին... սկսվեց իրարանցում... Կանանց
զիլ ձայներ, յերեխաների լաց ու ճիչ— այդ բոլորից
պարտեզի այցելուները յերկուղի մեջ ընկած՝ վա-
խուստի դիմեցին. վոմանց թվաց, թե առյուծը դուրս
եր յեկել վանդակից և հետապնդում եր մարդկանց...

Պարտեզում ընդհանուր իրարանցում ընկավ: Կա-
նայք շտապեցին դուրս բերել այնտեղից լացող յերե-
խաններին: Բոլոր ծառուղիներից ամբոխը վա-
զում եր դեպի գլխավոր մուտքը...

«Առյուծը դո՛ւրս յեկավ վանդակից» — այս եր
լովում չորս կողմից:

Առյուծը չեր դադարում մռնչալուց և անընդհատ
վոռնալուց:

Անապատում՝ նրա ուժեղ վոռնոցն ազդում եր հո-
տերի վրա, և ահ ու դողով բռնված կենդանիներն
իրարանցման մեջ ընկնելով՝ ցիր ու ցան յեղած՝ խե-
լակորույս այս ու այն կողմ եյին վազում՝ առյուծի
ճանկերից ազատվելու համար. նույնպես և այժմ...
նրա վոռնոցը սարսափի մեջ գցեց մարդկային ամ-
բոխը. մարդիկ ել խելակորույս վազում եյին, վազում,
փախչում՝ կյանքի փրկության մասին մտածելով...

Պարտեզը դադարկվեց...

Առյուծը մնաց մենակ իր նեղ, հոտած վանդա-
կում... գլուխը ցած գցած նայում եր ճաղերից
դուրս... խեղդում եր նրան քաղաքի ողբ, գրգռում
ամբոխի անսովոր աղմուկը, ճնշում եյին նրան վա-
նդակի նեղ պատերը...

Ազատությո՛ւն. միակ փրկությունն ազատությունն
եր...

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0392831

ԳԻՆԸ 40 ԿՈՊ.

248

7724

Ր. ԳԱԲՐԻԷԼՅԱՆ
ԳՐՈՅԱ ԶԻՎՈՏՆՅԱՆ
ԴԻՅ ՏՏՐ ԱՐՄԵՆԻՅԱՆ ԵՐԻՎԱՆ